

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

**ULOGA PEDAGOGA U OSTVARIVANJU PARTICIPATIVNIH PRAVA UČENIKA
U OSNOVNOJ ŠKOLI**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Metodika rada pedagoga 1

Mentor: Doc. dr. sc. Branko Bognar

Studentica: Martina Pavleković

Osijek, 2013.

SADRŽAJ

1. POPIS SLIKA.....	3
2. SAŽETAK.....	6
3. UVOD.....	7
4. PARTICIPATIVNA PRAVA DJETETA.....	9
4.1. Odgoj za ljudska prava.....	9
4.2. Prava djeteta i Konvencija o pravima djeteta.....	10
4.3. Pojam participacije i participativna prava djece.....	13
4.4. Uvažavanje participacije djece i učenika.....	14
4.5. Kompetencije djece za participaciju.....	17
4.6. Djeca/učenici i pravo na participaciju.....	19
5. PARTICIPATIVNA PRAVA UČENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	21
5.1. Škola-mjesto afirmacije prava učenika.....	21
5.2. Pravo učenika na sudjelovanje u nastavi.....	21
5.3. Vijeće učenika, projekti, pedagoške radionice-aktivnosti učeničke participacije.....	23
6. STRUČNI SURADNICI PEDAGOZI I NJIHOVA ULOGA U PROCESU OSTVARIVANJA PRAVA DJETETA U ŠKOLI.....	26
6.1. Djelatnost pedagoga u okviru pedagoške profesije.....	26
6.2. Cilj, zadaće, funkcije i načela razvojne pedagoške djelatnosti.....	27
6.3. Uloga stručnih suradnika pedagoga u promicanju i ostvarivanju prava djeteta/učenika.....	28

6.4. Zaštita prava učenika.....	30
7. POVREDE PARTICIPATIVNIH PRAVA UČENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	31
7.1. Povrede prava učenika.....	31
7.1.1. Povrede osobnih prava učenika.....	31
7.1.2. Povrede obrazovnih prava učenika.....	32
7.1.3. Povrede participativnih prava učenika.....	32
EMPIRIJSKI DIO	
8. METODOLOGIJA.....	34
8.1. Rezultati i interpretacija.....	36
9. ZAKLJUČAK.....	58
10. LITERATURA.....	61
11. PRILOZI.....	65

1. POPIS SLIKA

Slika 1:	Odgovori na pitanje o tome koliko stručni suradnici pedagozi poznaju Konvenciju o pravima djeteta.....	37
Slika 2:	Rezultati odgovora na pitanje o upoznatosti ispitanika s djelom Konvencije o participativnim pravima učenika u osnovnoj školi.....	37
Slika 3:	Odgovori na pitanje o stupnju prihvatanja prava učenika u školama u kojima ispitanici djeluju.....	38
Slika 4:	Rezultati odgovora na pitanje o aktivnostima u kojima se u školi najviše promovira i zastupa Konvencija o pravima djeteta.....	39
Slika 5:	Odgovori na pitanje o učestalosti zauzimanja pedagoga za neki od oblika promicanja ili zaštite prava učenika.....	40
Slika 6:	Odgovori na pitanje o dimenziji prava učenika u školi.....	40
Slika 7:	Rezultati odgovora na pitanje o zastupljenosti pojedinih aktivnosti u radu pedagoga na participativnim pravima učenika.....	41
Slika 8:	Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o vlastitoj ulozi u promicanju i poticanju participativnih prava djeteta u školi.....	42
Slika 9:	Odgovori na pitanje o samoprocjeni pedagoga o participativnim pravima učenika u školskom kurikulumu.....	43
Slika 10:	Rezultati odgovora na pitanje o kreiranju i vođenju svih aktivnosti u školi o pravima djeteta, pa time i participativnim pravima kao jedna od uloga pedagoga.....	44
Slika 11:	Odgovori na pitanje o koordinaciji ukupnog rada svih učitelja na poštivanju svih prava učenika u školi kao jedna od uloga pedagoga....	44
Slika 12:	Odgovori na pitanje o jasnom i konzistentnom promicanju i zastupanju participativnih prava učenika u školskom kurikulumu kao jedna od uloga pedagoga.....	45

Slika 13:	Odgovori na pitanje o ulozi pedagoga na osposobljavanju učenika, učitelja i roditelja za participativna prava učenika.....	45
Slika 14:	Rezultati odgovora na pitanje o poštivanju i zastupanju participativnosti učenika u osobnom neposrednom radu pedagoga.....	46
Slika 15:	Odgovori na pitanje o samoprocjeni pedagoga da zajedno i ravnopravno sa svim subjektima u školi promiče participaciju učenika.....	47
Slika 16:	Rezultati odgovora na pitanje o pedagogovom poticanju razvoja participativnosti učenika kao razvojno-pedagoški cilj škole.....	48
Slika 17:	Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o zastupljenosti pedagoških radionica o tematici prava djeteta/učenika u njihovoj školi.....	49
Slika 18:	Rezultati odgovora na pitanje o prisutnosti tema o participativnim pravima prilikom pedagoških radionica na temu prava djeteta/učenika.....	49
Slika 19:	Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o mogućnosti učenika, u njihovim školama, da sudjeluju tijekom godine u razrednim ili školskim projektima.....	50
Slika 20:	Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o organiziranju predavanja ili pedagoških radionica za učitelje u okviru školskog stručnog usavršavanja o pravima djeteta u njihovoj školi u posljednje 3 godine.....	51
Slika 21:	Rezultati odgovora na pitanje o zastupljenosti tema o participativnim pravima.....	52
Slika 22:	Odgovori ispitanika na pitanje o odlasku na izvanškolska stručna usavršavanja o pravima djeteta u posljednje 3 godine.....	52
Slika 23:	Odgovori ispitanika na pitanje jesu li u zadnje 3 godine u njihovoj školi na roditeljskim sastancima održane neke teme o pravima djeteta.....	53

Slika 24:	Rezultati odgovora na pitanje jesu li pri tome zastupljene teme o participativnim pravima.....	54
Slika 25:	Odgovori pedagoga na pitanje o samoprocjeni sktivnosti Vijeća učenika u njihovoj školi.....	54
Slika 26:	Rezultati odgovora na pitanje o mogućnosti učenika u njihovoj školi da slobodno iznose svoje prijedloge i time se uključuju u život i rad škole.....	55
Slika 27:	Rezultati odgovora na pitanje o samoprocjeni pedagoga o načinu na koji se učenici u njihovoj školi mogu uključivati u život i rad škole.....	56
Slika 28:	Odgovori ispitanika o prijedlozima za poboljšanje i unaprjeđenje participativnih prava učenika u osnovnoj školi.....	57

2. SAŽETAK

Prepoznavanje djeteta kao socijalnog aktera predstavlja temeljnu komponentu participativnih prava. Putem te skupine prava iz Konvencije o pravima djeteta, dijete se priznaje kao subjekt, odnosno kao aktivno biće koje je sposobno sudjelovati u svom okruženju i djelovati na njega, a sukladno svojoj dobi preuzimati odgovornost za svoje postupke. Iz tog razloga dječja participacija mora izgubiti atribut marginalizirane aktivnosti te postati svakodnevno načelo ponašanja djece i odraslih. U teorijskom dijelu ovoga rada se razmatraju participativna prava učenika u okviru humanističkog odgoja u osnovnoj školi i uloga stručnih suradnika pedagoga u promicanju prava djeteta/učenika; povrede i zaštita prava učenika; kompetencije i uloga djece/učenika u ostvarivanju prava na participaciju, dok se u empirijskom dijelu ispituje pedagogovo poznavanje i djelovanje na području Konvencije o pravima djeteta i prisutnost te problematike u pedagogovu radu. Naglašeno se ispituju praktične aktivnosti u kojima se u školi i u radu pedagoga promiče i osigurava participacija učenika te samoprocjena pedagoga o njihovoj ulozi u promicanju tih prava učenika.

Ključne riječi: *Konvencija o pravima djeteta, participativna prava učenika, uloga stručnih suradnika pedagoga, zaštita i povrede prava učenika*

3. UVOD

Dvadeseto stoljeće opisano je kao stoljeće orijentacije na dijete (Key, 2000) posebice prema broju deklaracija i konvencija iz područja ljudskih prava i prava djeteta. Posljednja dva desetljeća otvorila su vrata preispitivanju položaja djeteta u društvu, koji je nedovoljno vidljiv. Jedan od razloga tome je društvo koje je još uvijek primarno orijentirano na odrasle. Na djecu se gleda kao na buduće odrasle ljude kojima je potrebna zaštita. Konvencija o pravima djeteta (Maleš, 2001), kao dokument koji je donio velike promjene na području prava djeteta, pridonijela je novom pogledu i shvaćanju djeteta i djetinjstva. Mijenja se tradicionalna percepcija djece kao podređenih odraslima, te se na djecu počinje gledati kao sposobne, kompetentne, odgovorne subjekte, koji mogu doprinijeti boljoj budućnosti sebe samih, ali i zajednici u kojoj žive. Skupina prava po kojoj će Konvencija ući u povijest kao jedan od važnih dokumenata su prava sudjelovanja ili participativna prava. Ona odražavaju osnovnu filozofiju Konvencije i njezinog shvaćanja djeteta, gdje se dijete prihvaća kao subjekt s pravima.

Participativna prava djeteta danas predstavljaju najveću inovaciju Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine. Ovom Konvencijom dijete po prvi put stječe zakonom priznato pravo da bude saslušano i da se njegovo mišljenje uzme u obzir te da daje i prima informacije, a ne da ga se promatra samo kao objekt brige odraslih. Prava koja se priznaju djetetu putem Konvencije pokrivaju sve aspekte njegovog života: državu, obitelj, školu, institucije i dr. To novo shvaćanje djeteta bi se trebalo odraziti u svim područjima djetetova života, pa tako i u obiteljskome odgoju. Stoga se obiteljski odgoj našao u svojevrsnom procijepu između tradicionalnog nastojanja da dijete bude poslušno i da bespogovorno uvažava autoritet roditelja i drugih odraslih, te novijeg shvaćanja djeteta koje treba postati odgovornim i aktivnim članom društva s razvijenim kritičkim mišljenjem (Kušević, 2010, str. 105). Također se i u školi, kao drugom važnom čimbeniku učenikovog života, trebaju dogoditi promjene u shvaćanju uloge učenika pa se od škole očekuje da osigura okružje u kojemu će djeca moći prakticirati svoje vještine sudjelovanja, a pod stručnim vodstvom učitelja (Maleš, 2003, str. 210).

I prije pojave Konvencije o pravima djeteta brojni su pedagozi nastojali ukazati na nužnost priznavanja prava djetetu, pa tako i uključivanja djeteta u odlučivanje o situacijama od njihovog neposrednog interesa, poput obiteljskog života, života u školi i sl.

Bertold Otto, njemački pedagog, zahtijevao je od odraslih da u odgoju slijede djetetove putokaze. Isticao je važnost zadovoljenja dječje znatiželje, te formulirao bezuvjetno pravo djeteta na postavljanje pitanja, a Neill je svoju školu Summerhill uredio prema demokratskom ostvarenju prava participativnog dječjeg djelovanja (Markovinović, 2010).

U ovome će radu biti riječ o participativnim pravima učenika u osnovnoj školi, te ulozi stručnih suradnika pedagoga u promicanju, ostvarivanju i zaštiti navedenih prava.

4. PARTICIPATIVNA PRAVA DJETETA

4.1. Odgoj za ljudska prava

Odgoj za ljudska prava obveza je svih zemalja članica Ujedinjenih naroda koje su potpisnice *Opće deklaracije o ljudskim pravima* kao i *Konvencije o pravima djeteta* pa je za očekivati da će se i u školama učenici odgajati i obrazovati u skladu s takvim vrijednostima. U okviru humanističkog odgoja (Bognar, 1999) koji za cilj ima usvajanje određenog sustava društvenih vrijednosti i ostvarivanje samoaktualizacije pojedinca, navodi se odgoj pozitivne slike o sebi, emancipacijski odgoj i odgoj za ljudska prava. Ljudska prava su temeljni standardi koje država mora jamčiti svakom pojedincu. Poštivanje prava čovjeka osnova je slobode, jednakosti, društvene pravde, demokracije i mira. Iako ljudska prava vrijede i za djecu, vidimo da su upravo djeca izložena teškim situacijama i sudbinama. S obzirom da je u svijetu još uvijek veliki broj djece koja gladuju, bez odgovarajuće zdravstvene skrbi i radno iskorištavane djece, neophodna je posebna društvena pozornost djeci i mladima, osobito u takvim okolnostima.

Odgoj za ljudska prava treba shvatiti kao trajni proces kojeg obilježavaju cjelovitost u pristupu djetetu (uvažavanje svih područja njegova razvoja), interdisciplinarnost u pristupu sadržajima, pozitivni stavovi prema sebi i humanoj i materijalnoj okolini, te usmjerenost na razvijanje vještina potrebnih za život u demokratskoj zajednici (Maleš, Stričević, 2003).

4.2. Prava djeteta i Konvencija o pravima djeteta

Izraz „prava djeteta“ odnosi se na skup moralnih i pravnih načela kojima se utvrđuju i štite prava i slobode svakog pojedinog djeteta, bez obzira na njegovu rasu, spol, etničko, nacionalno, vjersko, jezično, socijalno i drugo podrijetlo (Freeman, 1992; prema Flekkoy i Kufman, 1997). Djeca, kao ljudska bića u razvoju, ovisna su o pomoći odraslih, zbog čega i postoje posebna prava djeteta i pravni akti kojima se osigurava njihova zaštita. Odnos prava i odgovornosti zapravo je problem o kojem se najčešće raspravlja u odgojnom kontekstu. Svako pravo prati niz pojedinačnih odgovornosti, a na njih nas stalno podsjećaju na poslu, u obitelji, u školi, u crkvi, susjedstvu, različitim organizacijama, društvima, klubovima, a naročito u zajednici. Dakle, djeca trebaju, uz prava, prihvatiti i odgovornost za svoje postupke, što je ujedno i važan aspekt moralnog razvoja.

Krajem sedamdesetih godina prošloga stoljeća uočava se da postojeći dokumenti ne mogu zaštititi djecu i njihov stvarni položaj na svjetskoj razini, te Ujedinjeni narodi 1979. godine započinju rad na novom dokumentu koji će imati obvezujuć karakter za države potpisnice. Tako je nastala Konvencija o pravima djeteta koju je 61 država članica Ujedinjenih naroda usvojila kao dio općih ljudskih prava na zasjedanju Ujedinjenih naroda 20.11. 1989. godine u New Yorku. Konvencija¹ je stupila na snagu 02.09. 1990. godine, a do danas su je ratificirale gotovo sve države na svijetu, osim SAD-a i Somalije. Republika Hrvatska prihvatila je ovu Konvenciju 08.11. 1991. godine. Svaka država koja je ratificirala Konvenciju obvezuje se na popularizaciju i upoznavanje djece i odraslih s načelima i odredbama Konvencije, poštivanje prava djeteta, te na podnošenje redovitih izvješća o zakonskim, upravnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje i primjenu prava djeteta iz Konvencije.

Konvencija o pravima djeteta dokument je poseban po tome što su u njemu po prvi put osmišljena i zakonski određena prava djeteta, pri čemu se pod pojmom djeteta podrazumijeva svako ljudsko biće mlađe od 18 godina starosti. Konvencija se temelji na 4 osnovna načela: nediskriminaciji, najboljem interesu djeteta, pravu na život, postanak i razvoj, te pravu na vlastito mišljenje u skladu s vlastitom dobi i zrelošću. Konvencija o pravima djeteta sastoji se od 54 članka svrstana u 3 dijela. U prvom se dijelu, koji je i najvažniji, definira pojam djeteta i navode prava djece, u drugom se dijelu navode obveze članica potpisnica i način praćenja primjene Konvencije, a u trećem dijelu reguliraju formalne odredbe u vezi potpisivanja i

¹ U daljnjem tekstu će se koristiti izraz *Konvencija* za dokument *Konvencija o pravima djeteta*.

stupanja na snagu potpisane Konvencije. Očigledno je kako zagarantirana prava predstavljaju zapravo dječje potrebe koje je potrebno zadovoljiti u svrhu pravilnog rasta i razvoja djeteta.

Dječja prava iz Konvencije mogu se kategorizirati na različite načine. Primjerice, Matković (2000) navodi podjelu na građanska, politička, gospodarska, društvena i kulturna prava ili na prava vezana uz preživljavanje, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja, dok Freeman (1983; prema Boer i sur., 1996) razlikuje pravo na dobrobit (određenu razinu životnog standarda, zdravstvenu skrb, obrazovanje), pravo na zaštitu (od negativnih utjecaja i aktivnosti drugih), pravo na jednakost (djeca bi trebala imati ista prava kao i odrasli) i pravo na autonomiju ili samoodređenje.

Sistematiziranu i razrađenu podjelu svih prava iz Konvencije navodi Hrabar (1999; prema Kuterovac-Jagodić i suradnici, 2003):

1. *Osobna prava* (npr. pravo na život, ime, državljanstvo, očuvanje osobnosti, spoznaju o porijeklu, privatnost, zaštitu od nasilja, otmice i dr.)
2. *Društvena prava* (npr. sloboda mišljenja, informiranja, savjest i vjeroispovijest, miroljubivo okupljanje)
3. *Obrazovna prava* (npr. pravo na stjecanje znanja, besplatno osnovno školovanje, dostojanstvo u provođenju školske stege)
4. *Zdravstvena prava* (npr. pravo na zaštitu zdravlja, olakšice u liječenju i rehabilitaciji, na zaštitu od droge, socijalnu integraciju, medicinski, psihološki i funkcionalni tretman u slučaju ometenog razvoja)
5. *Socijalna prava* (pravo na socijalnu sigurnost)
6. *Ekonomska prava* (pravo na životni standard i zaštitu od ekonomskog izrabljivanja)
7. *Kulturna prava* (npr. pravo na pripadanje etničkoj, vjerskoj ili jezičnoj manjini, na vlastitu kulturu, na odmor i slobodno vrijeme, kulturno i umjetničko izražavanje)
8. *Pravosudno zaštitna prava* (pravo na zaštitu od spolnog, tjelesnog i drugih vrsta zlostavljanja, izrabljivanja, izricanja smrtno kazne ili kazne doživotnog zatvora, na pravnu pomoć, na izuzimanje od novačenja, na rehabilitaciju u slučaju stradavanja, održavanje osobnih odnosa s roditeljima od kojih je odvojeno i dr.).

Bez obzira na sve podjele važno je istaknuti da su prava nedjeljiva i u međusobnoj interakciji (Maleš, 2003). To se lako uočava kad god se postavi pitanje ostvarivanja pojedinog prava djeteta u praksi. Tako, ako se govori o pravu na zaštitu djeteta koje je lišeno slobode, iako bi ga neki autori klasificirali kao zaštitno pravo, ono ima elemente prava na razvoj, prava na život, prava na zdravlje, prava na privatnost i drugih prava, u zavisnosti od svakog pojedinog slučaja, te se nikako ne može jednostavno svesti pod neku klasifikaciju. Važno je, također, istaknuti da ne postoji hijerarhija prava po važnosti. Nema manje ili više značajnih prava. Riječ je samo o tome da u određenim situacijama pojedino pravo može biti od prioritetne važnosti. Uz konstataciju da ne postoji hijerarhija prava ide, samo naizgled kontradiktorno, izdvajanje četiri prava i njihovo podizanje na razinu načela bez čijeg ostvarenja nije moguće osigurati uživanje ostalih prava. To su:

- *nediskriminacija* (čl. 2.) – sva se prava primjenjuju na svu djecu bez diskriminacije,
- *najbolji interesi djeteta* (čl. 3.) - svi postupci koji se tiču djeteta poduzimati će se u skladu s njegovim najboljim interesima,
- *život, opstanak i razvoj* (čl. 6.) - svako dijete ima neotuđivo pravo na život, a država ima obavezu da osigura njegov opstanak i razvoj, kao i
- *participacija* (čl. 12.) - dijete ima pravo na slobodno izražavanje osobnog mišljenja i pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir u svim stvarima i postupcima koji ga se tiču.

Iz nove filozofije shvaćanja djeteta kao subjekta s pravima, proizašla su njegova prava na aktivno sudjelovanje u životu zajednice i zajamčeno mu je da će se njegov glas čuti i uvažiti. Djeca postaju vidljivi sudionici društva koji, kroz vlastito djelovanje, uče demokratska načela i procese. Od odraslih se očekuje da djeci omoguće i da ih potiču na izražavanje svojih viđenja, da oblikuju i izraze svoje misli i da sudjeluju u donošenju odluka koje su bitne za njihov život. Pojedini segmenti djetetova prava na slobodno izražavanje stavova nameću roditeljima i ostalim odraslim osobama obvezu da djecu i njihove potrebe shvate ozbiljno, a to uključuje: pravo djeteta da ga se sasluša, da se njegovo mišljenje uvažava, pravo djeteta na sudjelovanje u donošenju odluka o pitanjima koja utječu na njegov život (Maleš, Stričević, 2009). Uvažavanje mišljenja djece mora biti u skladu s njihovom sposobnošću razumijevanja pitanja o kojemu je riječ. To ne znači da će se mišljenju mlađeg djeteta automatski davati manje značaja. Mnogo je pitanja koja razumiju i vrlo mala djeca; i ona svojim mišljenjem

moгу придонјети болјим рјешенјима. Судјеловање дјеце је данас посебно актуално у подручју одгоја и образовања. Сувремене методе у одгојно-образовном раду полазе са стајалишта да се процес учења треба темељити на властитом активитету дјетета.

4.3. Појам participације и participativna права дјеце

Сам појам participације је један од средишњих појмова у Конвенцији о правима дјетета. Participација према Хрватском енциклопедијском рјечнику значи судјеловање, судиоништво, удио, учеšће; судјеловање грађана у процесима одлучивања и активностима на свим подручјима друштвеног живота. Barker (1968) разликује шест разина participације у различитим увјетима: promatraч - нема активну улогу; publika - има своје мјесто у интеракцији, али не и моћ; члан – импотенцијалну али не и тренутну моћ; активни судионик - има моћ у неким ситуацијама; суводитељи - дијеле тренутну моћ у одређеним областима; самостални водитељи - имају јединствени ауторитет и моћ. Што је виша разина participације, дјеца ће имати већу могућност да развијају своје компетенције.

Participација је shvaćena као једно од четири темељна načela на којему се Конвенција заснива. Pored načela за opstanak, razvoj i nediskriminaciju, те најбољег интереса за дијете, постоји и група tzv. participativних права којима се дјетету гарантирају грађанска/politička права. Navodi се и посебан чланак (чл. 12.) у којем се каже да ће државе уговорнице осигурати дјетету (а које је способно обlikovati своје слободно мишљење), право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу дјетета. Мишљењу дјетета посвећује се пажња у складу с годинама живота и zreлошћу. Participација значи слушање и уважавање онога што дјеца имају рећи, давање простора дјечи да изразе своје мишљење и, узимајући у обзир њихов узраст и развојне могућности, омогућавање да судјелују у процесу доношења одлука о стварима које их се тичу. Participација потиче и inzistira на »видљивости« дјеце и у непосредној је вези с њиховим најбољим интересом, као још једим од основних načela Конвенције (Vranješević, 2007). Ово значи прихваћање чињенице да дјеца имају специфична мишљења и искуства која су релевантна с тоčke гледишта њиховог најбољег интереса, што представља основу за доношење самосталних одлука које их се тичу. Participativне активности утјећу на развој ученичких компетенција. Pruжање могућности дјечи да буду активни судионици свог развоја доводи до развоја компетенција, које онда омогућају сложене облике participације и доводе до развоја, нових, сложенјих компетенција. На тај начин participација није само средство путем

kojeg djetete unosi promjene, već je i način da se razvije autonomija, nezavisnost i nove socijalne kompetencije (Richman i Bowen, 1997).

4.4. Uvažavanje participacije djece i učenika

Participacija uvodi i naglašava pojam razvojnih mogućnosti djeteta, tj. razvojnih kompetencija, kao kriterija za odlučivanje o tome na koji način će djetete biti saslušano i uključeno u proces donošenja odluka o stvarima koje ga se tiču. Čl. 12. uspostavlja izravnu vezu između prava djeteta da izrazi svoje mišljenje i da se ono uzme u obzir u svim odlukama koje ga se tiču i razvojnih mogućnosti djeteta. Dijete ima pravo da se njegove razvojne mogućnosti uvažavaju te da se primjereno njegovom stupnju razvoja postepeno osnažuje za sudjelovanje u procesu odlučivanja. Participativna prava djeteta obuhvaćaju članci Konvencije 12-17. Čl. 12. odnosi se na slobodu iskazivanja djetetovih vlastitih stavova u pogledu svih stvari koje se odnose na njegov život. Čl. 13. navodi da djetete ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo mora uključivati slobodu traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste, usmeno ili pismeno, tiskom ili umjetničkim oblikovanjem ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta. Čl. 14. se odnosi na slobodu mišljenja, savjesti i vjere. Čl. 15. daje djetetu pravo na informaciju koja podržava njegovo sudjelovanje u društvu, npr. sloboda udruživanja. Čl. 16. ističe se pravo zaštite djetetove privatnosti, dok se u čl. 17. ističe pravo na pristup informacijama. Iako nisu izravno navedena, prava sudjelovanja podrazumijevaju i članci 29., 31. i 40. Čl. 29. odnosi se na pravo djeteta na odgoj i obrazovanje, čl. 31. na sudjelovanje u kulturno-umjetničkim aktivnostima, te općenito u kulturnom životu, a čl. 40. navodi kako države stranke priznaju svakome djetetu koje je osumnjičeno ili optuženo, ili za kojega je utvrđeno da je prekršilo krivični zakon, pravo da se s njime postupa na način koji je u skladu s promicanjem njegova osjećaja dostojanstva i vrijednosti, kojim se jača djetetovo poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda drugih i koji uzima u obzir djetetovu dob i poželjnost promicanja njegova povratka u zajednicu te njegova preuzimanja djelatne uloge u toj zajednici (Maleš, Milanović, Stričević, 2003).

Postoje četiri razine uključenosti djece u proces donošenja odluka: informiranost, izražavanje svog informiranog mišljenja, pravo da se njihovo mišljenje uzme u obzir prilikom donošenja odluka i pravo da sami ili u suradnji sa odraslima sudjeluju u donošenju odluka koje ih se tiču, a od razvojnih mogućnosti djece zavisi način na koji će biti uključeni (Vranješević, 2007). Čak su i sasvim mala djeca u stanju izraziti svoje mišljenje (verbalno, ili na neki drugi način u

skladu sa komunikacijskim sposobnostima). Međutim, prilikom određivanja toga koliko pažnje treba posvetiti njihovom mišljenju i kakvu težinu ima njihovo mišljenje, ključni značaj imaju razvojne mogućnosti tj. procijenjene razine razvojnih kompetencija. Iako čl. 12. kaže da su sva djeca sposobna imati svoje mišljenje kojemu je potrebno pridavati odgovarajuću pozornost i uvažavanje, ostaje i dalje pitanje mogu li djeca sama odlučivati, ili mogu biti uključena u proces odlučivanja, a da pri tome odrasli zadrže odgovornost za ishod odluke (Vranješević, 2007). Važno je naglasiti kako uvažavanje participativnih prava podrazumijeva prožimanje cjelokupnog života i rada škole participativnim načelima, što znači da učenici moraju biti uključeni u svakodnevne školske i razredne situacije, moraju ovladati određenim načinima komunikacije i rješavanja problema, a procesi učenja i odnosi između nastavnika i učenika moraju biti partnerski (Markovinović, 2010). Odgovarajuća školska i razredna klima može se postići korištenjem određenih participativnih metoda, ali i različitim formama uključivanja djece u raznovrsne školske i razredne projekte. Lansdown (2001) pritom misli na uključivanje djece u različita istraživanja na razini škole ili pak sudjelovanje u projektima koji se događaju na relaciji škola-lokalna zajednica. Isto tako, djeca mogu donositi odluke vezane uz njihovo zdravlje ili obrazovanje, a putem učeničkih vijeća i razrednih predstavnika mogu rješavati probleme u razredu i školi, npr. nasilje, zloupotreba droga i sl.

Tri praktične metode uključivanja djece Lansdown (2001) naziva:

- konzultacije (*consultative processess*)
- participativne inicijative (*participative initiatives*)
- poticanje vještina samozagovaranja (*promoting self advocacy*).

Konzultacije definira kao metode koje su inicirane od strane odraslih, a provode se s ciljem dobivanja informacija o djetetovu mišljenju i unapređenja različitih pravila i zakona. Participativne inicijative imaju za cilj osnaživanje demokratskih procesa, stvaranje prilika za djecu da shvate i usvoje demokratske principe te osvješčivanje djece u smislu njihova utjecanja na ona pravila i zakone koji ih se neposredno tiču. Poticanje vještina samozagovaranja se odnosi na metodu čija je svrha osnaživanje djece u području definiranja i ostvarivanja vlastitih ciljeva.

Glavna metoda dječje participacije prema Alderson (2003) je konzultiranje, no vrlo često ono se percipira kao jedna metoda u kojem odrasla osoba vodi glavnu riječ. Naime, odrasli postavljaju pitanja i odlučuju kojim tokom će razgovor teći. Međutim, mogu li odrasli dijeliti moć i odgovornost s djecom? Mogu li djeca utjecati na poboljšanje odgoja i obrazovanja?

Mogu li djeca djelovati zajedno s odraslima kroz partnerske odnose? Odgovor na ova pitanja je potvrđan, naime Skeat (1983; prema Alderson, 2003) tvrdi kako već sam termin konzultiranje implicira ravnopravnost, jednakost i dijeljenje zajedničkog vremena i odgovornosti. Također, Alderson (2003) smatra kako je konzultiranje najučinkovitije ukoliko se izvodi između odrasle osobe i jednog djeteta ili manje grupe djece. Lansdown (2001) tvrdi kako je konzultiranje metoda gdje odrasli žele saznati djetetova prethodna iskustva, njihovo mišljenje i stavove, ali i brige. Kao karakteristike konzultacije navodi iniciranost od strane odraslih i vođenje od strane odraslih, no za razliku od Alderson, Lansdown (2001) tvrdi kako djeca nemaju nikakvu kontrolu nad ishodima konzultiranja, ali istovremeno ističe kako djeci može biti pružena mogućnost uključivanja, stjecanja različitih vještina i samopouzdanja, pa na taj način mogu utjecati na ishode.

Opasnosti s kojima se suočavaju odrasli prilikom konzultiranja su rizik tokenizma, loše osmišljena pitanja i metode te pogrešno tumačenje djetetovih odgovora (Alderson, 2003). Kao glavne prepreke učinkovitog konzultiranja Alderson navodi nedostatak vremena, nedostatak samopouzdanja, nedostatak komunikacijskih vještina, jezične barijere, obiteljska dinamika, strah od gubitka kontrole, stvaranje stresa kod djeteta te predrasude o dječjoj participaciji. Također, odrasli se boje tabu tema koje bi dijete mogle zanimati te pitanja na koja ne znaju ili ne žele odgovoriti. Usprkos svim teškoćama s kojima se suočavaju odrasli tijekom konzultiranja, najveća prepreka su predrasude o dječjoj nesposobnosti sudjelovanja.

Izvršne prilike vježbanja demokracije i demokratskih načela učenici dobivaju putem školskih i razrednih projekata, ali i neke nastavne strategije poput dramatizacije, filmskog izražavanja, sudjelovanje u izradi školskih novina i izvješća, igra simulacije, radionice, učenički aktivizam i sl. mogu poticati i stvarati pogodne uvjete za participaciju (Markovinović, 2010). Osim navedenih strategija, Jurić (2000) spominje i neke forme govornog komuniciranja, kao što su razvojni razgovor, slobodan razgovor, diskusija, razgovor u krugu, čarobni mikrofoni, debata, oluja ideja, drama (igranje uloga), pričanje priča i kutija prijedloga. Razvojni razgovor predstavlja vrlo korisnu podlogu za slobodno izražavanje mišljenja, pa tako i slobodan govor. Naime, kroz razvojni razgovor učenici razvijaju vještine uključivanja u govorne situacije, a ukoliko učitelj uspije probuditi spoznajnu znatiželju kod učenika, učenik razvija potrebu za slobodnijim javljanjem, odnosno govorenjem. Slobodan razgovor podrazumijeva slobodu javljanja učenika koja nije kontrolirana od strane učitelja, no ipak postoje pravila javljanja, dok se diskusija odnosi na unaprjeđivanje discipliniranog slušanja, suradnje i prihvatanja drugačijeg mišljenja. Također, diskusija ponajviše služi za rješavanje određenog problema, te

razvija toleranciju i strpljenje. Nadalje, razgovor u krugu sudionike obvezuje na doprinos i na sudjelovanje u razgovoru, a upravo ovaj oblik razgovora pomaže pasivnim razredima i povučenim učenicima da izražavaju svoje mišljenje. Čarobni mikrofonski predstavlja sredstvo koje pomaže grupnoj suradnji, te predstavlja pravo na govor. Naime, osobe koje se ne služe mikrofonom ne smiju govoriti, ali se mikrofonski mora dijeliti što je više moguće. Za razliku od navedenih formi, debata predstavlja formaliziranu vrstu razgovora i vrlo često se tema odnosi na neki kontroverzan problem. Oluja ideja podrazumijeva pronalaženje više polaznih ideja, te predstavlja odličnu aktivnost za cijeli razred, dok se drama (igranje uloga) odnosi na preuzimanje uloga učenika. Pričanje priča je prikladno za mlađu djecu, dok kutija prijedloga služi prikupljanju ideja. Kutija prijedloga može biti vrlo poticajna za povučenu djecu i onu djecu koja temeljito i dugo promišljaju o nekom problemu i tek nakon nekog vremena smisle rješenje tog problema. Ipak, najčešći oblici izravnog uključivanja učenika u rad odgojno-obrazovnih ustanova su učenička vijeća i sudjelovanje u projektima (Markovinović, 2010).

4.5. Kompetencije djece/učenika za participaciju

Sam pojam kompetencija ima više značenja koja su različita. Kompetencija može značiti sposobnost, vještinu, mogućnost, stručnost, osposobljenost, talent, iskustvo, znanje, ovladavanje nečim, npr. znanjem, iskustvom, vještinom i sl. (Vranješević, 2007). I Nacionalni okvirni kurikulum (2010, str. 9) naglašava prijelaz na kompetencijski sustav u odgojno-obrazovnom radu s učenicima. Kada su u pitanju kompetencije djece za participaciju, razni autori na različite načine definiraju ove kompetencije, uglavnom u okviru posljednje razine participacije, tj. odlučivanja (Vranješević, 2007). Međutim, budući da proces odlučivanja može biti samostalan (djeca sama odlučuju) ili u suradnji s odraslima (proces pregovaranja, usklađivanja i dogovaranja s odraslima), ova posljednja razina participacije uključuje i informiranost djece, kao i pružanje mogućnosti djeci da izraze svoje mišljenje koje će biti uzeto u obzir prilikom zajedničkog odlučivanja. Konstruktivističko shvaćanje djeteta kao subjekta vlastitog razvoja rezultiralo je pojavom "samoaktivnog subjekta" i njegovim artikuliranjem, ponajprije u konceptu "samosocijalizacije" u okviru sociološkog konstruktivizma (Bašić, 2009; prema Luhman, 1986, Berger and Luckmann, 1980).

Kao važne kompetencije za sudjelovanje u procesu odlučivanja neki autori navode (npr. Landsdown, 2005):

- *Sposobnost da se razmjenjuju relevantne informacije* – dijete treba biti u stanju razumjeti alternativne mogućnosti rješavanja problema, artikulirati razloge i postavljati pitanja koja su relevantna za problem
- *Sposobnost da se razmišlja nezavisno i da donosi odgovarajuće izbore* – dijete bi trebalo biti u stanju birati bez prinude drugih i nezavisno razmišljati o određenom problemu/temi
- *Sposobnost da se procijeni potencijalna dobit, kao i rizici i negativne posljedice određene akcije* – dijete treba procijeniti posljedice određene akcije, njezin utjecaj i stupanj rizika koji je u nju uključen, kao i kratkoročne i dugoročne implikacije koje ta akcija ima.

Roger Hart (1997) navodi sljedeće kompetencije značajne za participaciju: razvijena jezična sposobnost, tj. sposobnost da se koristi jezik za komunikaciju sa drugima; sposobnost razumijevanja tuđe točke gledišta; sposobnost apstraktnog mišljenja, tj. sposobnost razmišljanja o aktivnostima i ciljevima koji nisu trenutno prisutni i konkretni i s tim u vezi i sposobnost planiranja; razumijevanje vremenske perspektive; sposobnost koncentracije. Prema nekim autorima (Jaffe i Wicky, 1998) procjena kompetencije mora uključivati četiri dimenzije:

- a) sposobnost osobe da razumije informacije i posljedice odluke koju trebaju donijeti
- b) sposobnost donošenja odluke
- c) proces odlučivanja
- d) priroda odluke.

Psihološki aspekti ovog procesa su: autonomija, nezavisnost, predviđanje budućih događaja i suđenje u situacijama koje su nejasne. Kompetencija se uvijek mora procjenjivati u odnosu na određeni kontekst, specifičnu situaciju, tj. okruženje i dječju razvojnu perspektivu.

Sve do sada navedene kompetencije, uglavnom su iz domena kognitivnog funkcioniranja, a kriteriji koji su korišteni za njihovu procjenu u većini slučajeva se tiču racionalnosti procesa, ili ishoda odlučivanja. Postoje međutim i kompetencije koje su važne za proces participacije, a pripadaju u područje socijalnog, emocionalnog i moralnog razvoja. Tako neki autori navode relativno stabilan sustav vrijednosti prihvaćen u određenom kulturnom i društvenom kontekstu na osnovu kojeg se donose odluke (Landsdown, 2005). Drugi autori navode sposobnost suradnje, empatiju, tj. sposobnost razumijevanja osjećaja i potreba drugih osoba;

sposobnost kontrole impulsa, posebno negativnih osjećaja kao što su strah i bijes; sposobnost odlaganja zadovoljenja potreba, toleranciju na frustraciju; samopoštovanje i asertivnost (Hart, 1997).

4.6. Djeca/učenici i pravo na participaciju

Najčešći je slučaj da se pravima djeteta bave odrasli. To predstavlja izvjesnu kontroverzu u odnosu na činjenicu da se, na primjer, pravima žena uglavnom bave žene. Ipak, Konvencija o pravima djeteta predviđa emancipaciju djece i njihovog učešća. Zbog toga, aktivnost odraslih može se ograničiti u nekim slučajevima na davanje mogućnosti djeci da sama iznesu svoje mišljenje i založe se (na razne načine) za ostvarivanje nekog prava (Vidović, Dejanović). To, međutim, nikako ne umanjuje odgovornost odraslih. Jednostavno, potrebno je pronaći ravnotežu između razvojnih mogućnosti djeteta i procjene odraslih o tome što je najbolji interes djeteta. Konvencija je kao jedno od osnovnih načela postavila pravo djeteta na participaciju (čl. 12.). Ovo pravo podrazumijeva da dijete ima pravo izraziti mišljenje, a to mišljenje treba biti uzeto u obzir u svim pitanjima koja se njega tiču. Načelo participacije predstavlja osnovu na kojoj se djeca aktivno uključuju u ostvarivanje Konvencije o pravima djeteta. Pravo djeteta na participaciju znači odgovornost odraslih za osiguravanje mogućnosti kojima će se to pravo ostvarivati. Participacija ne znači stavljanje djeteta u poziciju konfrontacije sa stavovima i vrijednostima odraslih, već znači stvaranje preduvjeta za prakticiranje procesa u kojemu dijete zajedno sa odraslima donosi odluke koje ga se tiču. Kada kažemo da netko (bilo da je riječ o odrasloj osobi ili djetetu) ima pravo na participaciju (izražavanje mišljenja, sudjelovanje u nekoj odluci i/ili aktivnosti koja je vezana s tom odlukom), to ne znači potpunu slobodu činjenja. Izražavajući svoje mišljenje, sudjelujući u nekoj odluci koja je za nas važna, kao i u aktivnostima koje su neposredna posljedica tih odluka, moramo voditi računa o interesima, potrebama i pravima druge osobe. Svojim mišljenjem, stavom ili djelovanjem ne smijemo ugroziti isto (ili neko drugo) pravo drugih osoba. Dijete, npr. ima pravo na slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, ali odluka o tome kako će ostvariti to svoje pravo ne smije ugrožavati druge u ostvarivanju njihovih prava (tako što će puštati glasnu glazbu, ometati izvođenje nastave, i slično). Djeca imaju pravo na udruživanje, ali svojim aktivnostima ne smiju narušiti javni red i mir. U razgovorima s učenicima o njihovim pravima potrebno je naglašavati odnos prava i obveza. Pravo na slobodno izražavanje svojih pogleda i ideja ne može se ostvariti na način kojim se, na primjer, ugrožava čast i ugled drugih. Izražavajući svoje mišljenje ne smijemo zaboraviti da isto to pravo imaju i

drugi. Ako očekujemo da naše mišljenje bude saslušano i uvaženo, isto to i mi moramo činiti u odnosu na druge. Vrlo često se sudjelovanje u odluci poistovjećuje sa potpunom samostalnošću u odlučivanju (Vidović, Dejanović). I odrasli i djeca su skloni biti nezadovoljni i reći da je njihovo pravo na participaciju prekršeno ako njihovo mišljenje nije u potpunosti prevagnulo. Ovdje nije riječi o pobjednicima i gubitnicima, već o razmjeni i suradnji na način koji osigurava aktivno slušanje, uvažavanje i poštovanje. Nekada će se dogoditi da naše mišljenje nije utjecalo na konačnu odluku, ali ćemo ipak reći da je naše pravo na participaciju poštovano - tako što smo bili u potpunosti informirani o predmetu odluke, što smo čuli sve razloge i argumente, što smo imali priliku reći što mi o svemu tome mislimo, što je našem mišljenju posvećena dužna pažnja i što smo saznali zašto naše mišljenje nije u danoj situaciji utjecalo na odluku.

U drugim pak situacijama će naše mišljenje i argumenti utjecati na ulogu druge strane što će rezultirati rješenjem pri čemu se poštovao i naš stav. Da bi se učinkovito mogli zalagati za ostvarivanje i unapređenje prava djeteta, djeca trebaju usvojiti neka dodatna znanja i vještine kako bi bili u stanju spriječiti ili razriješiti situacije sukoba prava, planirati i izvesti neku akciju, pomoći svojim vršnjacima u situacijama kršenja prava. Odgovornost odraslih je da im u tome pomognu i razvijaju njihove kompetencije. Osim što je potrebno da djeca budu upoznata sa svojim pravima, potrebno je da znaju tko i na koji način je odgovoran za ostvarivanje prava djeteta, gdje mogu potražiti pomoć, kada i kome da se obrate. Osiguravanje ovakvih informacija je odgovornost odraslih, ali i sama djeca mogu pokrenuti ovo pitanje i tražiti pomoć od odraslih u traganju za informacijama.

Pravo na participaciju je osigurano, i ono ne treba "zaslužiti", iako odrasli često tako misle. Obveza odraslih je omogućiti djeci pravo na sudjelovanje. Sudjelujući u donošenju odluka, dijete spremnije prihvaća odgovornost za njeno provođenje. Ono razumije razloge i okolnosti, razvija osjetljivost za potrebe i prava drugih. Odrasli koji slušaju i uvažavaju dijete, obogaćuju svoja vlastita saznanja i usvajaju odluke koje su zasnovane na potrebama, interesima i pravima djeteta. Na takav način se stvaraju odnosi suradnje i partnerstva kao nužna pretpostavka modernog civilnog društva (Vidović, Dejanović).

5. PARTICIPATIVNA PRAVA UČENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

5.1. Škola-mjesto afirmacije prava učenika

Škola je mjesto afirmacije i ostvarivanja brojnih prava učenika, a istodobno je i mjesto njihova kršenja. Obrazovna prava definirana su člancima 28., 29. i 30. Konvencije o pravima djeteta, koji daju okvir i poticaj za kreiranje odgojno-obrazovnog sustava dostupnoga svakom djetetu kao i za izradu kurikuluma koji pomaže ostvarivanju djetetovih najviših potencijala, uči ga poštivati ljudska prava, roditelje, jezik i kulturu, priprema ga za odgovoran život u miru i snošljivosti s drugim pojedincima i narodima, upućuje ga na važnost čuvanja prirodnog okoliša (Flego, 2009). U razvoju humanističkog kurikuluma usmjerenog prema učeniku i njegovim ciljevima prava djeteta zauzimaju važno mjesto (Nacionalni okvirni kurikulum, str. 15). Škola se pojavljuje i kao posrednik te organizator u ostvarivanju niza drugih učenikovih prava u području zaštite zdravlja, osiguranju primjerenih uvjeta za učenje i razvoj, kao i bavljenju raznovrsnim izvannastavnim aktivnostima i aktivnostima u slobodno vrijeme. U sustavu odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj svakodnevno boravi oko 600000 učenika (Flego, 2009), a svima njima su omogućena brojna prava. Učitelji, odgojitelji, nastavnici i stručni suradnici su važni posrednici u ostvarivanju tih prava.

5.2. Pravo učenika na sudjelovanje u nastavi

Prema Konvenciji o pravima djeteta svako dijete mora biti saslušano i njegovo mišljenje uvaženo u skladu sa njihovim godinama i zrelošću (čl. 12.). Konvencija daje pravo djetetu da s rastućom zrelošću raste i njegovo sudjelovanje, te preuzima odgovornost u donošenju odluka. Danas se u odgojnoj praksi počelo drugačije gledati na učenika nego prije. Djetetu se prilagođava u radu, pa se mijenja čitava filozofija rada s djecom. Učenik sa svojim individualnim mogućnostima treba biti u središtu odgojnog procesa. Proces nastave se mijenja i prilagođuje učeniku (Maleš, Stričević, 2003). Kako bi učenik uistinu bio u središtu nastavnog procesa, tijekom posljednjeg desetljeća pokrenuto je nekoliko inicijativa za izmjenu obrazovnog sustava te su u svezi toga objavljeni sljedeći dokumenti: Okvirni nacionalni program promjena sustava odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj (2002), Hrvatski nacionalni obrazovni standard (2006), a 2007. godine donosi se strategija za izradbu i razvoj Nacionalnoga kurikuluma. Svi navedeni dokumenti zahtijevaju sustavne promjene nastavnoga procesa. Zapravo, strategija promjena sustava obrazovanja ukratko je strategija

promjene duha unutarnjega odnosa koji se ostvaruje tijekom procesa nastave (Peko i suradnici).

Maleš i Stričević (2003) umjesto tradicionalnog učenja, u kojemu odrasli predaje, a djeca slušaju i memoriraju činjenice, predlažu pristup temeljen na postavkama da odgoj i obrazovanje trebaju angažirati cjelokupnu ličnost (kognitivno, afektivno i psihomotoričko područje), da se metode odgoja moraju temeljiti na dječjoj aktivnosti. U prvom planu treba biti dječji interes koji osigurava maksimalnu motivaciju, te se treba polaziti od dječjeg iskustva i temeljiti svoj rad na sudjelovanju, suradnji, interakciji i međudodnosu svih sudionika odgojnog procesa, te u središtu odgojnog djelovanja treba biti dijete, a odrasli pomaže djetetu u dolaženju do spoznaja. Da bi učenici mogli prakticirati svoja participativna prava, moraju postojati situacije kada ona imaju priliku iznositi svoje mišljenje, birati i sudjelovati u odlučivanju (Smith, 2007). Obveza škole je organizirati rad tako da učenik može ostvariti pravo na iznošenje mišljenja, npr. na satu razrednika, školskim projektima, pedagoškim radionicama, Vijeću učenika, sudjelovanjem na sjednicama i sastancima, radu u školskim timovima i povjerenstvima, u planiranju nekih školskih aktivnosti, u nastavi, itd.

Danas se od odgoja i obrazovanja očekuje da mlade ljude nauče misliti, jasno iznositi osobna gledišta, da ih nauče birati, ali i razviti svijest o odgovornosti koja proizlazi iz tog izbora. Učenje i poučavanje ne smiju više biti shvaćeni kao procesi u kojima se učenicima govori što moraju misliti, govoriti i raditi. Tijekom 2001. godine provedeno je istraživanje (Maleš, 2001) kojim se željelo utvrditi kako učitelji vide svoj odnos prema učenicima. Rezultati su sljedeći: 78.47% učitelja omogućuje učenicima da svojim prijedlozima utječu na oblikovanje nastave; 43.66% učitelja omogućuje učenicima da odrede vrijeme ispitivanja i testiranja; 84.72% učitelja smatra važnijim razvijati kod učenika kritičnost nego konformizam; 59.66% učitelja smatra da učenici imaju svoje mišljenje, a 82.66% učitelja smatra da se u njihovoj školi vodi briga o djetetovom pravu na odmor, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju. Ovi odgovori pokazuju da učitelji sebe vide kao vrlo tolerantne osobe koje poštuju mišljenje učenika i uzimaju ga u obzir kad god je to moguće.

S druge strane učenici imaju sasvim drugo viđenje situacije nego učitelji. Na pitanje kako se učitelji ponašaju na nastavi kada učenik želi iznijeti svoje mišljenje u svezi s nekim problemom, čak njih 74% je odgovorila da ih učitelji saslušaju, ali da njihovo mišljenje ne uzimaju ozbiljno. Na pitanje uzima li učitelj u obzir želje učenika pri odabiru gradiva 60% njih odgovorilo je da to čine vrlo rijetko, odnosno 24% ih je odgovorilo „samo ako je učitelj jako dobre volje“. Čak 69% učenika izjasnilo se kako učitelji tvrde da učenici imaju pravo na

svoje mišljenje i ideje, ali im to ne omogućuju ostvariti u nastavi. Da učitelji sve dirigiraju, propisuju i nameću odgovorilo je 7% učenika, a samo njih 5% je odgovorilo da im učitelji dopuštaju samostalnost, inicijativu i uzimaju u obzir njihove prijedloge.

5.3. Vijeće učenika, projekti, pedagoške radionice - aktivnosti učeničke participacije

Najčešći oblik izravnog uključivanja učenika u rad odgojno-obrazovnih ustanova je vijeće učenika (Markovinović, 2010), a kada govorimo u kontekstu Hrvatske, osnivanje vijeća učenika određeno je čl. 71. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi iz 2008. godine koji kaže kako vijeće učenika čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela.

Vijeće učenika ima savjetodavnu ulogu u ostvarivanju bolje suradnje s učiteljskim vijećem, razredbenim vijećem, vijećem roditelja, te radi ostvarivanja kvalitete rada i života u školi. Funkcija vijeća učenika je da:

- a) promovira interese škole u zajednici na čijoj lokaciji se škola nalazi
- b) predstavlja stavove učenika u školskom odboru škole
- c) potiče angažman učenika u radu škole
- d) informira školski odbor škole o svojim stavovima kada ocijeni da je to potrebno, ili po zahtjevu školskog odbora, o svakom pitanju koje se odnosi na rad i upravljanje školom.

Vijeće učenika ustrojava se kao skupina učenika koji svoju pozornost djelovanja usmjeravaju na dobrobit svih u školi, a naročito za opća pitanja učenika. Da bi se moglo sudjelovati u rješavanju općih pitanja i problema vezanih za školu, predlaže i usvaja načine kako surađivati s razrednim vijećem, učiteljskim vijećem, vijećem roditelja, ravnateljem i stručnim suradnicama škole, te sa svim skupinama učenika koje su u okviru slobodnih aktivnosti. Vijeće učenika prikuplja i traži što više informacija koje su neophodne za aktivno sudjelovanje učenika u školi. Vijeće prosuđuje o informacijama i odabire one koje imaju svrhu da se koriste za unapređivanje kvalitete djelovanja i odnosa u školi.

Vijeće učenika zastupa i razvija učenička prava, interese, obveze i uloge u školi, uključuje što veći broj učenika u izradi raznovrsnih strategija, „ugovora“ kojima se povisuje razina

samopoštovanja i poštivanja dostojanstva drugoga (strategija o nenasilnom rješavanju sukoba, strategija o djelovanju u kriznim situacijama, izrada Etičkog kodeksa škole, dopune i izmjene Pravilnika o ponašanju učitelja i učenika ...), daje prijedloge za izborne predmete i sadržaje, izvannastavne i izvanškolske projekte i aktivnosti, predlaže za učenike stimulativne nagrade za primjerno ponašanje i kaznene mjere za propušteno djelovanje pri preuzetim obvezama, te se samim time i zalaže za promicanje participacije učenika u školi (Osnovna škola Milan Brozović, 2012).

Projekt je kompleksan zadatak baziran na izazovnom i interesantnom pitanju ili problemu, koji traži od učenika da postavi istraživanje i riješi problem kroz duži vremenski period, te donese konačni produkt koji se javno prezentira (Meyer, 2002). Ovaj pristup je, kako ističe Meyer prikladan za samoorganizaciju učenja, kao kooperativni oblik poučavanja i učenja, on dopušta uvježbavanje solidarnog djelovanja te pruža iskustvo u timskom i grupnom učenju. Definicija projekta, kako je nudi Meyer (2002, str. 180) glasi: "Projekt predstavlja zajednički pokušaj učitelja i učenika da život, učenje i rad povežu tako da se društveno značajan i s interesima sudionika povezan problem zajednički obradi i dovede do rezultata koji za sudionike ima uporabnu vrijednost". Učenici najbolje mogu ostvariti svoja participativna prava sudjelujući u projektima. Ideja vodilja rada na projektu je vlastiti i samostalan odabir učenika vezan uz izbor sadržaja učenja, načina učenja, te suradnika. Time se ostvaruju učnička očekivanja da učenje bude zanimljivo, zabavno te da u njemu uživaju, ali istodobno učenje postaje izazovnim, zahtjevnim i teškim. Usprkos poteškoćama, učenici uživaju u kolaborativnom grupnom radu i određivanju teme, grupnim odnosima, organizaciji (Kyriacou, 2001).

U učeničkim projektima učitelj je uglavnom moderator koji pomaže pri planiranju aktivnosti (pitanjima, a ne davanjem uputa), pomaže preusmjeravanju na problematična mjesta i na kraju, ukoliko učenici to zatraže, može poslužiti kao jedan od izvora znanja. Učitelji postavljaju otvorena pitanja ne zahtijevajući odgovor. Pitanja postoje kao smjernice učeniku. U projektu ne postoje točni odgovori zbog same prirode istraživanja koje se provodi (problemi i pitanja u zajednici obično imaju više točnih odgovora), a ako ipak postoji, onda ga učitelj ne smije znati, odnosno mora se ponašati kao da ga ne zna. Učitelji predlažu aktualne i interesantne sadržaje za projektne teme, pomažu učenicima u definiranju problema i stvaranju plana rada; pomažu im da postave realne ciljeve i zadatke, omogućuju da projekt postane doista izvediv; potiču diskusiju, poštuju digresije kojima se razvija projekt, omogućuju razmjenu ideja, pitanja i zaključaka; motiviraju ih u procesu učenja, uče ih samoprocjeni i

jačaju njihovo samopouzdanje. Glavna uloga učitelja u projektu je prvenstveno potpora, a ne nametanje. Njegova pomoć je ipak dobrodošla u određenim trenucima poput tehničkih poteškoća ili kada učenici sami zatraže pomoć. Pravo umijeće učitelja je prepoznati trenutak kada treba intenzivnije surađivati s učenicima (Kyriacou, 2001). Vrste projekata ovise o stupnju školovanja i prirodi nastavnih ciljeva i sadržaja. Projekti mogu trajati jedan nastavni sat, jedan dan, mjesec dana ili duže (Cindrić, 2006).

Pedagoška radionica nastavna je strategija (Spajić-Vrkaši suradnici, 2004) koja je primjerena za rad s manjim grupama (15-20 sudionika). Taj pedagoški scenarij zapravo je simulacija, a pogodan je za razvijanje socijalnih vještina i povezivanje teorije sa praksom. Radionice su u nastavnom procesu pogodne za razmjenu iskustava među vršnjacima, razvoj empatije, kolektivnu terapiju, te za participaciju učenika. Za provođenje pedagoške radionice potrebno je osigurati odgovarajući prostor i opremu. Voditelj/ica radionice treba predvidjeti odgovarajući scenarij događanja. Prije početka on/ona treba uspostaviti odnose povjerenja i ukratko objasniti svrhu radionice, zadatke sudionika i trajanje aktivnosti. U radionici sudionici razgovaraju, crtaju, pišu, slušaju glazbu, raspravljaju, a ponegdje plešu ili se igraju u manjim grupama ili svi zajedno. Ukoliko se sudionici ne poznaju dovoljno, na početku je dobro primijeniti neku od tehnika opuštanja i stvaranja ozračja povjerenja (npr. svatko kaže svoje ime ili nadimak, kratko opiše svoje hobije, ispriča neku anegdotu o svom imenu i sl.). Središnje mjesto u radionici često zauzima rješavanje problema ili analiza nekog slučaja, preko čega se dolazi do teorijskih spoznaja važnih za praksu.

Radionice mogu trajati do jednog sata, ali i duže ako sudionici pokažu interes za to. Važna prednost pedagoških radionica jest u tome što se u njoj aktiviraju svi sudionici. Voditelj/ica se ne treba previše isticati. On/ona izbjegava kritizirati sudionike i vrednovati njihove aktivnosti, ali potiče komunikaciju među njima. Poželjno je na završetku radionice pružiti sudionicima mogućnost da ukratko iskažu svoje zadovoljstvo ili nezadovoljstvo aktivnošću, da napišu ili nacrtaju odgovor na pitanje o tome kako se osjećaju, što su naučili i sl. (Spajić-Vrkaši i suradnici, 2004).

6. STRUČNI SURADNICI PEDAGOZI I NJIHOVA ULOGA U PROCESU OSTVARIVANJA PRAVA DJETETA U ŠKOLI

6.1. Djelatnost pedagoga u okviru pedagoške profesije

Funkcija školskoga pedagoga nedjeljiva je od ostalih funkcija u školi i izvan nje te nema oštro podijeljenih uloga. Zato je odnos prema ostalim subjektima temelj bilo koje aktivnosti pedagoga. Pedagog ima profesionalne zadaće prema učeniku, nastavniku, roditelju, ravnatelju, drugim stručnim suradnicima te suradnicima iz lokalnoga i širega okružja. Učeniku pomaže u upoznavanju, razumijevanju i prihvaćanju samoga sebe, usmjeravajući ga na korištenje osobnih prednosti i otklanjanje ili ublažavanje nedostataka, stvara povoljne pedagoške uvjete u školi za socijalni, emocionalni, psihički, fizički i intelektualni razvoj svih učenika. Također potiče uvjete u školi koji djeluju povoljno na odgoj i osposobljavanje učenika za člana manjih i većih zajednica, kad god je potrebno pomaže učeniku u svladavanju odgojno-obrazovnih teškoća, razvojnih smetnji i emocionalnih problema (Jurić, 2004). Pedagog je najšire profiliran stručni suradnik. On sudjeluje u svim fazama odgojno-obrazovne djelatnosti koje se protežu od planiranja i programiranja sve do vrednovanja rezultata. On također surađuje sa svim drugim sudionicima odgojno-obrazovne djelatnosti u školi, te prati, istražuje i analizira nastavni rad. Predlaže načine i sadržaje za poboljšanje nastave i cjelovitog odgojno-obrazovnog rada u školi. Najveći dio posla obavlja na pedagoško-didaktičkom području školskog i nastavnog rada. Stručni suradnik pedagog bavi se analizom, unapređivanjem i vrednovanjem odgojno-obrazovnog rada u školi, sudjeluje u planiranju i programiranju, neposrednom odgojno-obrazovnom procesu, kulturnoj i javnoj djelatnosti, stručnome usavršavanju te informacijsko-dokumentacijskoj djelatnosti škole.

Promicanja prava djeteta kao područje rada javlja se u programima škola i školskih pedagoga devedesetih godina prošloga stoljeća, nakon što je Hrvatska potpisala Konvenciju. Prvo izvješće o stanju prava djeteta u Republici Hrvatskoj, Odboru za prava djeteta UN-a, Hrvatska je uputila u siječnju 1996. godine. Vlada Republike Hrvatske donijela je posebnu odluku kojom se na temelju notifikacije o sukcesiji od bivše države Hrvatska smatra strankom Konvencije o pravima djeteta od dana osamostaljenja, tj. od 08. 10. 1991. godine. Kao zemlja koja je potpisala i ratificirala Konvenciju o pravima djeteta, Republika Hrvatska je preuzela sve odgovornosti koje proizlaze iz Konvencije, a odnose se na njezino provođenje te obvezu izmjene i prilagodbe postojećih zakona i akata u skladu s tim međunarodnim dokumentom. Jedna od obveza države stranke Konvencije jest i upoznavanje djece i odraslih s načelima i

odredbama Konvencije o pravima djeteta, koristeći se pritom primjerenim i djelatnim sredstvima i razumljivim jezikom (čl. 42. Konvencije o pravima djeteta). Prava djeteta moraju poznavati i uzimati u obzir svi građani države, i odrasli i djeca. Međutim, bezuvjetno ih moraju znati i poštivati oni koji žive i rade s djecom, koji su u svakodnevnom kontaktu s njima i koji u značajnoj mjeri utječu na stvaranje okruženja u kojemu dijete odrasta i razvija se kao ličnost - to su roditelji, odgojitelji i učitelji. Jednako tako, sva djeca, dakle sve osobe mlađe od 18 godina, moraju biti upoznate s temeljnim pravima djeteta kako bi postale svjesne svojih prava, načina njihova stjecanja, ali i zaštite u slučaju njihova ugrožavanja od strane drugoga. Istodobno, stjecanjem spoznaja o osobnim pravima, djeca trebaju graditi stav o osobnoj odgovornosti prema poštivanju prava drugoga (Konvencija o pravima djeteta, str. 3).

6.2. Cilj, zadaće, funkcije i načela razvojne pedagoške djelatnosti

Razvojnu pedagošku djelatnost škole čine stručni suradnici pedagog, psiholog, socijalni pedagog, edukator rehabilitator i knjižničar. Cilj razvojne pedagoške djelatnosti je da predviđa, osmišljava, potiče, usmjerava razvoj odgojno-obrazovne djelatnosti škole u skladu s potrebama i razvojnim potencijalima djece, odnosno da na osnovi suvremenih znanstvenih spoznaja radi stvaranja optimalnih uvjeta za: cjeloviti razvoj osobnosti djece i učitelja, rješavanje razvojnih problema djece, stvaranje poticajnih odgojnih sredina za uspješno učenje u školskim i izvanškolskim uvjetima, profesionalni rad i razvoj karijere stručnih djelatnika ustanove, obrazovanje roditelja za odgovorno roditeljstvo, unaprjeđivanje kvalitete programskih, organizacijskih i materijalno-tehničkih uvjeta rada i unaprjeđivanje školskog i odgojno-obrazovnog sustava (Konceptija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika, 2001). Zadaće razvojne pedagoške djelatnosti su: deskriptivno-analitičke, eksplorativno-eksplikativne, zadaće modeliranja i projektiranja, inovativno-razvojne zadaće, te normativne zadaće (obuhvaćaju rad na izgrađivanju standarda, operativne procedure za realizaciju odgojno-obrazovnog procesa: tehnologije rada, metodičkih rješenja, didaktičkih paketa, socijalnih odnosa, ciljeva). Funkcije razvojne pedagoške djelatnosti su: operativna funkcija, studijsko-analitička funkcija, informativno-dokumentacijska funkcija, instruktivna funkcija, savjetodavno-terapijsko-supervizijska funkcija, istraživačka funkcija, te normativna funkcija. Načela razvojne pedagoške djelatnosti su: načelo stručne autonomije, načelo timskog rada, načela inter-multi-disciplinarnog ustroja i djelovanja, načelo sustavnosti i ravnoteže, načelo socijalne uključenosti i suglasja, te načelo zaštite osobnosti i privatnosti.

Cilj, zadaci i funkcije razvojno pedagoške djelatnosti determiniraju njezina područja rada. Ta se područja prostiru na cjelokupni odgojno-obrazovni proces, sve elemente koji ga čine, kao i na subjekte koji su u njega uključeni ili su s njim povezani u ostvarivanju cilja odgojno-obrazovne ustanove, pa time i na područje promicanja i zaštite prava učenika. Filozofija razvojne pedagoške djelatnosti u školi oblikuje se, između ostaloga, i na temelju odnosa između čovjeka i institucije, što znači da je značajno odrediti odnos učenik-škola, definiranje učenikovog položaja u školi, njegov odnos prema školi i ulogu škole u njegovu razvoju (Resman, 2000, str. 33).

6.3. Uloga stručnih suradnika pedagoga u promicanju i ostvarivanju prava djeteta/učenika

Uvidom u literaturu (teorijski dio, metodički dio, zakonski dio) uočeno je da nije dovoljno naglašena uloga pedagoga u području prava djeteta, premda je poznato da se u praksi pedagozi bave tim područjem. O tome više govore praktični primjeri i izvedbeni programi u školama. U Metodici rada pedagoga, u poglavlju *Pedagog i odgojno djelovanje škole* (Jurić, 2004) navodi se pedagoška radionica kao poželjan oblik aktivnoga sudjelovanja učenika na primjeru teme Pravo na slobodu govora i mišljenja. Također i Bognar (1999) navodi pedagošku radionicu Odgoj čiji je zadatak poimanje odgoja kao međuljudskog odnosa, različito shvaćanje odgoja, složenost fenomena odgoja, zadaci odgoja, a tema su prava djeteta.

Čovjek se razlikuje od ostalih živih bića po tome što posjeduje sposobnost govora i sposoban je birati između više mogućnosti. On bira i djeluje na temelju racionalnih odluka, a ne instinkta. Ali da bi pojedinac mogao ispravno odlučivati mora posjedovati određena znanja i vještine, a to se uči. Taj proces učenja započinje stjecanjem vještina komuniciranja, iznošenja osobnog mišljenja, raspravljanja i argumentiranja vlastitih gledišta preko dogovaranja i rješavanja sukoba. Te vještine razvijaju se postupno od ranog djetinjstva u odgojno-obrazovnom okruženju. Uz obitelj, škola je jedan od najvažnijih čimbenika odgoja i obrazovanja koji treba pridonositi razvitku vještina potrebnih za život u demokratskom društvu. Osobni razvoj i učenje za demokraciju nemoguće je ostvariti ako odgojno-obrazovni proces ne uključuje intenzivno sudjelovanje učenika. Stoga se od škole očekuje da osigura okružje u kojemu će djeca moći prakticirati svoje vještine sudjelovanja, a pod stručnim vodstvom (Maleš, 2003). Priznanje da djeca imaju prava ne znači da odrasli imaju manje

odgovornosti. Odrasli moraju naučiti raditi više u suradnji s djecom i tako im pomoći izraziti njihova gledišta (Maleš, 2003; prema Landsdown, 2001).

U skladu sa zahtjevima *Konvencije o pravima djeteta* suvremeno društvo treba usmjeriti pozornost na osnivanje škole koja je prijateljski sklona djetetu. Škola mora postati mjesto gdje se djeca dobro osjećaju, gdje žele boraviti i gdje se njihove potrebe poštuju. Da bi se djeca tako i osjećala, treba im omogućiti da slobodno izražavaju svoje mišljenje, da sudjeluju u odlučivanju o stvarima koje ih se tiču i utječu na njihovu svakodnevicu, te da snose odgovornost. Obveza je škole organizirati rad tako da učenik može ostvariti pravo na iznošenje mišljenja. Škole imaju važan zadatak naučiti djecu kako će izraziti svoje mišljenje; usmeno, pisano ili na neki drugi način i kako sudjelovati u raspravama (Maleš, 2003). Za odgoj i obrazovanje u području ljudskih prava i prava djeteta, uz naglašavanje prava i obveza, primjerena je i time vrlo važna uloga pedagoga. Maleš, Milanović i Stričević (2003) kao obveze navode da bi pedagog trebao pratiti načine i uvjete ostvarivanja djetetovih prava, znati djetetova prava i potrebe, stjecati nova znanja iz ovog područja, osmisliti prijenos informacija i znanja u vezi s pravima djeteta na ostale djelatnike i djecu, senzibilizirati učitelje i roditelje za potrebe i prava djeteta, odgovarajuće reagirati na ugrožavanje i kršenje prava, te raditi na sebi.

U *Koncepciji razvojne pedagoške djelatnosti* također se navodi rad pedagoga na poticanju autonomije i sudjelovanja učenika. U području odgoja i obrazovanja temeljni odnos između učenika, učitelja i ostalih stručnjaka je suradnja. U sadržajima rada pedagoga navode se i različite aktivnosti u kojima pedagozi unutar odgojnog djelovanja promiču prava djeteta: tribine za učenike, projektni dan, obilježavanje dana prava djeteta i sl. (Pažin-Ilakovac, 2012). Jedan od najvećih izazova u provođenju Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava je usklađivanje tradicionalnih pristupa odgoju i obrazovanju s novim zahtjevima demokratskih promjena. Da bi se uspjelo u tome potrebna je stalna suradnja svih čimbenika odgoja i obrazovanja. Potrebna je i podrška školske uprave, te stručno-pedagoške službe. Ravnatelji škola mogu biti upoznati s ciljevima novog Programa putem predavanja, seminara i radionica u organizaciji Ministarstva prosvjete i sporta ili lokalnih prosvjetnih vlasti. Takvi skupovi ravnatelja usmjerili bi se stjecanju znanja, razvoju vještina vođenja, te upravljanju u skladu s načelima zaštite ljudskih prava i operativnim potrebama provođenja Programa. Članovi stručnog tima trebali bi tijekom svoje izobrazbe steći potrebna znanja i vještine kako bi mogli odgovoriti na probleme i potrebe odgoja i obrazovanja za ljudska prava. U skladu s

tim, mogli bi savjetovati učenike, učitelje, roditelje i školsku upravu (Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, 1999).

6.4. Zaštita prava učenika

Poštovanje učenikovih prava je zapravo uvažavanje djetetovih potreba za njegov cjeloviti razvoj. Ta prava i potrebe ugrađeni su u osnovne pedagoške koncepte, ali i prosvjetne zakone i propise. Njihovo uvažavanje nije stvar odluke škole, niti pedagoške kulture i osviještenosti, nego je to stručna i zakonska obveza svih koji rade s djecom (ne samo vrhunskih stručnjaka). Svi koji rade s djecom suočavaju se s novim zadaćama u stručnom usavršavanju, pogotovo kada je riječ o stjecanju vještina rješavanja konflikata, osposobljavanju nastavnika za kvalitetnu suradnju s učenicima, kao i upoznavanju s pravima učenika (Flego, 2009). Budući da je jedno od pet programskih područja rada pedagoga (Konceptija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika, 2001) i stručno usavršavanje, jedna od naglašenih tema treba biti razvoj kompetencija odgojno-obrazovnih djelatnika za poštivanje i promicanje prava djeteta/učenika, osobito participativnih prava sukladno poželjnom novom, aktivnijem položaju učenika u školi.

7. POVREDE PARTICIPATIVNIH PRAVA UČENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

7.1. Povrede prava učenika

U odgojno-obrazovnim ustanovama prisutno je i kršenje prava učenika. Dio tih povreda prava prijavljuje se Uredu pravobraniteljice za djecu. Zadaća je pravobraniteljice štititi, pratiti i promicati prava i interese djece. Informacije o kršenju prava učenika su za nju veoma važne, kao i obavijesti o ugrožavanju prava djece u obiteljima, te svim ostalim ustanovama u kojima ona borave. Najviše prijava odnosi se na povrede obrazovnih i osobnih prava učenika (Flego, 2009). Povrede prava učenika u školi proizlaze iz nedovoljne upućenosti djelatnika odgojno-obrazovnih ustanova u sadržaje zakona, pravilnika i propisa, koji se odnose na zaštitu i prava djece te nepoznavanja posljedica njihova nepoštovanja, kao i nedovoljne senzibiliziranosti za dječja prava i načina njihove zaštite. Dijelom proizlaze iz neodgovarajućih sadržaja formalnog obrazovanja budućih djelatnika u odgoju i obrazovanju, nedostatne supervizije i stručnog usavršavanja, nedostatnih kvalitetnih preventivnih programa i pozitivnih sadržaja slobodnog vremena učenika, nedefiniranih kompetencija učenika i kriterija vrednovanja, nejasnih pravila ponašanja i nepoštovanja etičkog kodeksa. Važni razlozi koji dovode do povreda učenikovih prava su i neadekvatni kadrovski i prostorni uvjeti, te nekvalitetna suradnja s roditeljima i lokalnom zajednicom. Povrede prava učenika Uredu pravobraniteljice uglavnom prijavljuju roditelji, ali čine to i sama djeca, zatim odgojno-obrazovne ustanove, mediji i drugi (Flego, 2009).

7.1.1. Povrede osobnih prava učenika

Prijavljene povrede osobnih prava odnose se na nasilje i ugrožavanje privatnosti. Nasilje nad djecom je najteži oblik kršenja djetetovih prava u odgojno-obrazovnim ustanovama. Neke od povreda osobnih prava: fizičko nasilje (pljuskanje, bacanje škara prema učenicima, potezanje za uho, čupanje za kosu, vršnjačko nasilje), psihičko nasilje (neuvažavanje mišljenja, iznuda priznanja učenika pod prijetnjom policije, vrijeđanje članova obitelji, vrijeđanje i ponižavanje djeteta), seksualno nasilje (provokativni komentari sa seksualnim aluzijama od strane odraslih prema djeci).

7.1.2. Povrede obrazovnih prava učenika

Kod povrede obrazovnih prava učenika prigovori su se odnosili na: uvjete u kojima se djeca i mladi odgajaju i obrazuju (nedostatak prostora i loše prostorne uvjete rada, slabu dostupnost škola, sigurnosne uvjete), kadrovske uvjete koji se odnose na adekvatnu stručnu zastupljenost učitelja i nastavnika, zdravstvenu sposobnost za obavljanje neposrednog rada s učenicima, te neprimjereno školovanje djece s teškoćama u razvoju i neadekvatnog postupanja njima.

7.1.3. Povrede participativnih prava učenika

Tijekom 2009. godine jedan od prioriteta u radu Ureda pravobraniteljice za djecu bila je i zakonom propisana obveza pravobraniteljice da upoznaje i savjetuje djecu o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava, da surađuje s djecom, potiče ih na izjašnjavanje i uvažava njihovo mišljenje te u skladu s njihovim mišljenjima inicira i predlaže mjere za ostvarivanje dobrobiti djece, kao i da sudjeluje u javnim aktivnostima usmjerenim na povećanje utjecaja djece u društvu. Polazište i okvir za ostvarivanje prava djeteta na sudjelovanje je skupina participativnih prava opisana u člancima od 12. do 17. Konvencije o pravima djeteta trebala bi biti ugrađena u politike i zakone Republike Hrvatske (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu, 2009). Odrasli se na različite načine odnose prema pravu djece na sudjelovanje. Neki se tome aktivno odupiru, argumentirajući to tvrdnjom da djeca nemaju kapacitet za participaciju jer nisu u stanju činiti izbore pa bi mogla pogriješiti. Otpor dječjoj participaciji odrasli argumentiraju i mogućnošću manipulacije djecom, s obzirom na njihovu razvojnu ovisnost i egzistencijalnu usmjerenost na odrasle osobe. Odrasli ostvarenje ovog prava djece povezuju s gubitkom vlastite moći. Upravo takav odnos spram dječje participacije ilustriraju izjave djece poput: „Odrasle ne zanima što mi mislimo“, koju je izrekla 13-godišnja djevojčica iz Lekenika.

Postoje odrasli koji mogućnost dječjeg sudjelovanja koriste kako bi manipulirali njima. Djecu koriste za ostvarivanje vlastitih ciljeva, „vode“ ih na način da od njih dobiju ono što žele čuti ili pak interpretiraju dječje izjave tako da odgovaraju njihovim interesima. Ponekad je ta manipulacija očita, ali ona može biti i vrlo suptilna, tako da ju djeca ne prepoznaju pa joj se ni ne odupiru. Često nailazimo na ovu pojavu u pogledu prava djece da, u postupcima donošenja odluke s kim će živjeti po okončanju zajednice života roditelja i postupcima razvoda braka, izraze svoje mišljenje. Jedan od raširenih načina iskrivljavanja smisla dječjeg sudjelovanja je tretiranje djece kao „ukrasa“ u različitim prilikama. Djeci treba dati prostora da iskažu sve

svoje vještine i talente, no prečesto se događa da se djecu poziva kako bi svojim plesom ili vokalnom izvedbom uljepšali neko događanje, bez da im se da prilika za aktivno sudjelovanje u događaju, sukladno njihovim potrebama i razvojnim mogućnostima. Najneodgovornije prema djeci je kad ih pozivamo da sudjeluju i da iskažu svoje mišljenje, kojemu onda ne pridajemo nikakvu važnost.

Nažalost, još uvijek se djeca i mladi uglavnom tretiraju kao objekt zaštite i skrbi, a ne kao subjekt koji je sposoban aktivno sudjelovati u zajednici. Iako postoje brojne prilike za participaciju djece i mladih, iskustva pokazuju da se ona i dalje više ostvaruje formalno, radi udovoljavanja propisanim standardima, nego kao odraz istinskih uvjerenja. Mladi su izravno pogođeni odlukama o gospodarskom razvoju, obrazovanju, sportskim terenima i igralištima, prometu, okolišu, razonodi i javnom redu. Najčešće odluke donose odrasli, ne savjetujući se s mladima. Problem nastaje kad te odluke nisu u interesu mladih ili oni ne vide u njima dobitak za sebe. Mladi imaju vlastiti stil, vlastite ideje kako riješiti određeni problem i često su nestrpljivi da ih primijene u stvarnosti, da pokažu kako su sposobni mijenjati svijet. Samo ako se njihove želje, interesi i ideje shvate ozbiljno pri promišljanju i donošenju odluka, oni će imati razloga surađivati na pronalaženju rješenja. Prilikom brojnih susreta djece i mladih s pravobraniteljicom tijekom 2009. godine, česta tema razgovora bila je nemogućnost djece da slobodno izraze svoja mišljenja i sudjeluju u nekim procesima donošenja odluka u svojim školama, u kojima nema dovoljno sadržaja kojima bi se djeca podučavala i pripremala da postanu odgovorni i svjesni građani koji su (ili će biti) spremni aktivno participirati u društvu (Izvišće o radu pravobraniteljice za djecu, 2009).

Razvojem nove filozofije odgoja i obrazovanja vezane za položaj i prava djeteta/učenika na sudjelovanje i uključivanje, školskim se pedagozima, zajedno s drugim pedagoškim djelatnicima, otvara veliko područje za razvojno-istraživački i inovativni pristup ovome području. I ovim će se istraživanjem i radom pokušati dati doprinos radu pedagoga u području participativnih prava učenika.

EMPIRIJSKI DIO

8. METODOLOGIJA

Vrsta istraživanja koje je korišteno u ovome radu je primijenjeno istraživanje. Primijenjeno istraživanje služi za postizanje novih spoznaja koje prvenstveno služe ostvarivanju neke praktične svrhe, odnosno cilja na temelju primjene rezultata fundamentalnih istraživanja. U odgoju i obrazovanju se to odnosi na unaprjeđivanje te djelatnosti na nekom njezinom području – širem ili užem, a uz primjenu rezultata prethodnih istraživanja (Mužić, 1999). Cilj je istraživanja ispitati ulogu stručnoga suradnika pedagoga u promicanju participativnih prava učenika u okviru njihovoga poznavanja i rada na promicanju Konvencije o pravima djeteta u osnovnoj školi; uvidjeti mogućnosti unaprjeđivanja toga rada. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem, koje je provedeno u svrhu diplomskog rada, moći će se primijeniti u daljnjem istraživačkom i praktičnom radu svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, te onih koji se bave ovom i sličnim temama. Doprinosi istraživanja praksi su potaknuli profesionalni interes i djelovanje pedagoga u području participativnih prava učenika, te unapređivanje poštivanja participativnih prava učenika na njihovo aktivnije sudjelovanje u školskome kurikulumu.

U ovome istraživanju korišten je sistematski uzorak. Primjenjuje se unaprijed odabran sistem izbora jer se željelo ispitati određenu populaciju. Osnovni skup je konačan i čine ga stručni suradnici pedagozi. U istraživanju je sudjelovalo 30 pedagoga osnovnih škola, iz Brodsko-posavske i Vukovarsko-srijemske županije. Upitnik od sudionika na zadnjoj stranici traži osnovne podatke (godine radnog iskustva u školi, županija u kojoj se nalaze, da li je to selo ili grad, broj učenika, broj razrednih odjela, te da li vode Vijeće učenika). Najviše je sudionika s radnim iskustvom od 6 do 10 godina, čak njih 43.33%. S radnim iskustvom od 21 do 30 godina je 20%, više od 30 godina 16.66%, a do 5 godina 20% ispitanika. Iz Brodsko-posavske županije je 36.66% ispitanika, a iz Vukovarsko-srijemske županije je 63.33% ispitanika. Većina njih radi u školama koje se nalaze na selu, njih 53.33%, a 46.66% radi u školama u gradu. Većina ispitanika radi u školama od 201 do 400 učenika, njih 50%, zatim 20% radi u školama s više od 600 učenika, 16.66 % u školama od 401 do 600 učenika, a 13.33% u školama do 200 učenika. Broj razrednih odjela u školama gdje su zaposleni u rasponu je od 10 do 38 odjela. U uzorku je 66.66% pedagoga koji su zaduženi za vođenje Vijeća učenika, 20% nisu zaduženi, a 13.33% pedagoga pomaže nekome drugom pri vođenju u školi.

Potpisivanjem Konvencije o pravima djeteta Hrvatska se uvrstila među zemlje koje su preuzele obvezu promicanja, osiguranja i zaštite dječjih prava i sloboda. Jedno od vodećih načela Konvencije je pravo djeteta na sudjelovanje. Iz tog razloga ovoj tematici treba pružiti posebnu pozornost, ali i zato što ne postoji dovoljno istraživanja na ovu temu, smatramo da je potrebno istražiti ulogu pedagoga u ostvarivanju participativnih prava djece/učenika. Ovim istraživanjem željeli smo:

1. Ispitati procjenu stupnja pedagogovog poznavanja Konvencije o pravima djeteta i unutar toga participativnih prava učenika
2. Ispitati zastupljenost Konvencije o pravima djeteta u radu pedagoga i njihove stavove prema pravima učenika
3. Ispitati zastupljenost participativnih prava učenika u radu pedagoga i njegove stavove prema tim pravima
4. Ispitati samoprocjenu utjecaja pedagoga na promicanje participativnih prava učenika te zastupljenost aktivnosti kojima se to ostvaruje u školi (Vijeće učenika, projekti, pedagoške radionice)
5. Ispitati jesu li participativna prava učenika podržana ostvarivanjem takvih tema s učiteljima i roditeljima.
6. Saznati mogućnosti rada pedagoga i škole na unaprjeđivanju participativnih prava učenika.

Nažalost, participativna prava učenika se još uvijek ne uvažavaju dovoljno u odgojno-obrazovnim ustanovama, stoga u sklopu ovog istraživanja želimo saznati mišljenje pedagoga o njihovoj ulozi u tom procesu.

Glavna hipoteza: Uloga stručnoga suradnika pedagoga u promicanju participativnih prava učenika u osnovnoj školi je utjecajna.

Pomoćne hipoteze: Utjecajnost uloge stručnoga suradnika pedagoga u promicanju participativnih prava učenika potvrdit će se:

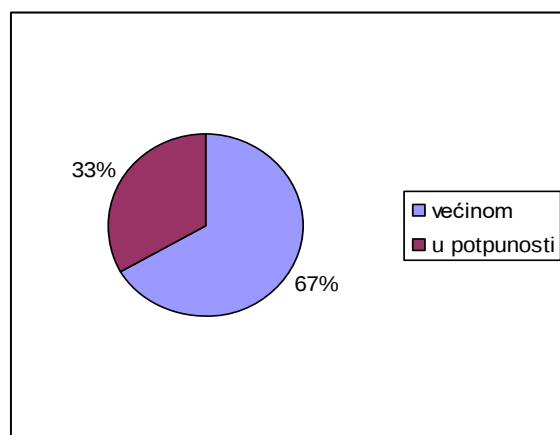
- njegovim dobrim poznavanjem prava djeteta / učenika i participativnih prava učenika
- značajnom zastupljenošću tematike o pravima djeteta u njegovom radu

- pozitivnim stavovima pedagoga prema svim pravima djeteta te participativnim pravima
- samoprocjenom utjecajnosti rada pedagoga na promicanju participativnosti učenika
- njegovim sudjelovanjem u za to važnim aktivnostima (Vijeće učenika, pedagoške radionice, projekti)
- prisutnošću tema o pravima djeteta za učitelje i roditelje.

Za potrebe ovoga istraživanja oblikovan je upitnik koji sadrži 19 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa raspoređenih u 4 dijela. Prvi dio sadrži pitanja koja se odnose na pedagogovu procjenu poznavanja Konvencije o pravima djeteta i participativnih prava te na njegovo mišljenje o tome, drugi se odnosi na samoprocjenu uloge pedagoga u promicanju participativnih prava učenika, u trećemu se ispituje koje se školske aktivnosti organiziraju za promicanje participativnih prava učenika (naglašeno Vijeće učenika, pedagoške radionice i projekti kao uporišne točke) i prijedlozi za poboljšanje, a u četvrtome se o traže opći podatci o pedagogu i školi koji će se koristiti kao opis uzorka. U istraživanju je korištena deskriptivna metoda. Kao postupak prikupljanja podataka u istraživanju korišteno je anketiranje, procjenjivanje i prosuđivanje. Podatci su prikupljeni anketnim upitnikom u kojemu je korištena Likertova skala procjene. Ljestvica je podijeljena na 5 razina gdje 1 označava odsutnost, a 5 najveću ili potpunu prisutnost procjenjivane pojave ili situacije. Za obradu podataka je korišten program Microsoft Excel. Upitnici su poslani na e-mail adrese 50 članova županijskih stručnih vijeća pedagoga osnovnih škola Brodsko-posavske i Vukovarsko-srijemske županije, u suradnji s njihovim voditeljima. Valjano popunjene upitnike vratilo je 30 pedagoga.

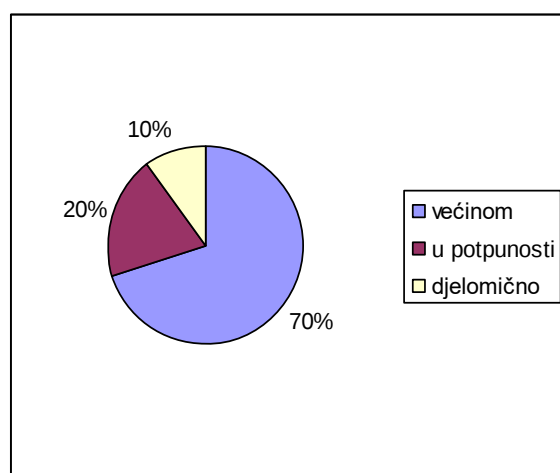
8.1. Rezultati i interpretacija

Nakon provedenoga anketiranja o ulozi pedagoga u participativnim pravima učenika predstaviti će se i interpretirati dobiveni rezultati. Dobiveni i obrađeni rezultati predstaviti će se postotcima i grafički prema slijedu pitanja u upitniku. Prva skupina pitanja odnosila se na samoprocjenu pedagoga o pravima učenika i Konvenciji o pravima djeteta.

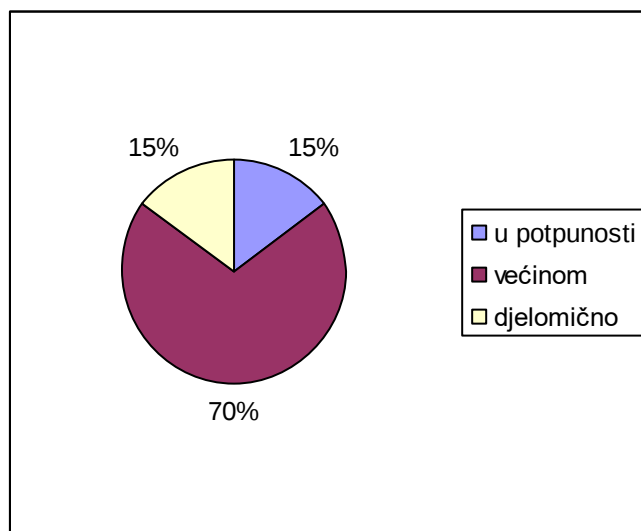
Slika 1. Odgovori na pitanje o tome koliko stručni suradnici pedagozi poznaju Konvenciju o pravima djeteta.

Prvim se pitanjem željelo saznati koliko stručni suradnici pedagozi uopće poznaju Konvenciju o pravima djeteta kao temeljni dokument za odgojno-obrazovni rad na tome području. Rezultati prvoga pitanja (slika 1) su pokazali da je 33.33% pedagoga u potpunosti upoznato s Konvencijom, a 66.66% pedagoga je većinom upoznato. Može se zaključiti da ispitani pedagozi većinom poznaju Konvenciju o pravima djeteta kao neophodan programski sadržaj za uspješan rad na promicanju prava djeteta. Zanimljivo je da je većina pedagoga koja je u potpunosti upoznata s Konvencijom mlađe životne dobi (43.33%). Moguće je pretpostaviti da su mlađi pedagozi u svojem dodiplomskom studiju više upoznati s ovakvim temama koje nadalje u praksi prate s pojačanim interesom prepoznavajući ih kao aktualne za pedagošku teoriju i praksu što bi mogao biti predmet daljnjih istraživanja.

Slika 2. Rezultati odgovora na pitanje o upoznatosti ispitanika s djelom Konvencije o participativnim pravima učenika u osnovnoj školi.

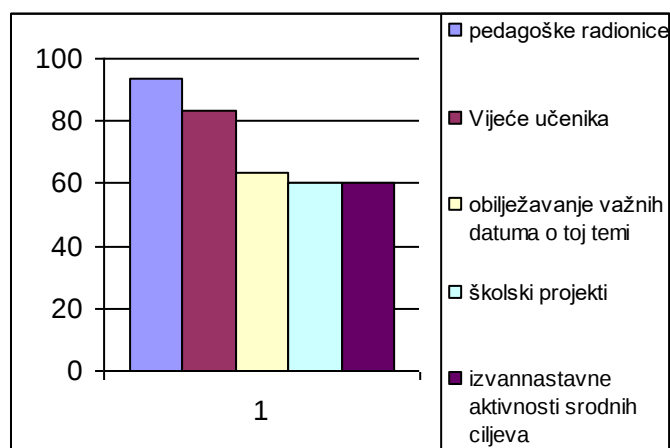
Drugim se pitanjem željela dobiti upoznatost ispitanika s dijelom Konvencije o participativnim pravima učenika u osnovnoj školi. Svi ispitanici su upoznati s dijelom Konvencije o participativnim pravima učenika u osnovnoj školi. Njih 70% navodi kako je većinom upoznata s Konvencijom, 20% ispitanika upoznato je u potpunosti, a samo 10% ispitanika djelomično je upoznato s tim dijelom Konvencije. Vidljivo je (slika 2) da je relativno mali postotak pedagoga, 20%, u potpunosti upoznat s participativnim pravima učenika. Ipak, možemo biti zadovoljni što je veliki dio pedagoga, 70%, većinom upoznat s tim pravima učenika, a najmanji broj, 10%, također barem djelomice poznaje taj dio prava učenika. Budući da je dobro poznavanje ovih prava temeljno polazište za njihovo poštivanje i promicanje za očekivati je da će pedagozi koji su se počeli baviti ovim pravima nadalje proširivati svoja znanja o tome, kako iz Konvencije, tako i iz drugih izvora. Od pedagoga se očekuje da pomognu učenicima u oblikovanju i izražavanju svojih misli, te da ga saslušaju i uvažavaju njegovo mišljenje. Stoga smatramo da je od velike važnosti poznavanje upravo ovoga dijela Konvencije.

Slika 3. Odgovori na pitanje o stupnju prihvaćanja prava učenika u školama u kojima ispitanici djeluju.

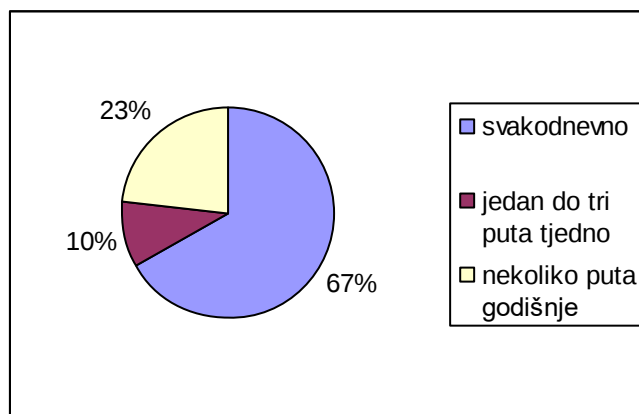
U trećem pitanju (slika 3) samo 15% ispitanika je odgovorilo da se prava učenika u njihovoj školi u potpunosti prihvaćaju. Također, možemo procijeniti zadovoljavajućim podatak da se, prema procjenama pedagoga (slika 3), u 70% škola većinom poštuju prava učenika jer je za očekivati, s obzirom da je Konvencija o pravima djeteta unijela velike novosti u shvaćanju

položaja djeteta/učenika u školi, da u školama još uvijek postoje određene nejasnoće i otpori vezano za neke njezine odrednice. U 15% škola u kojima se prava učenika samo djelomično poštuju bilo bi potrebno istražiti taj podatak pa vjerujemo da će i ovo istraživanje potaknuti pedagoge u tim školama na intenzivnije bavljenje ovom temom i unaprjeđivanje rada na promicanju i poštivanju prava učenika.

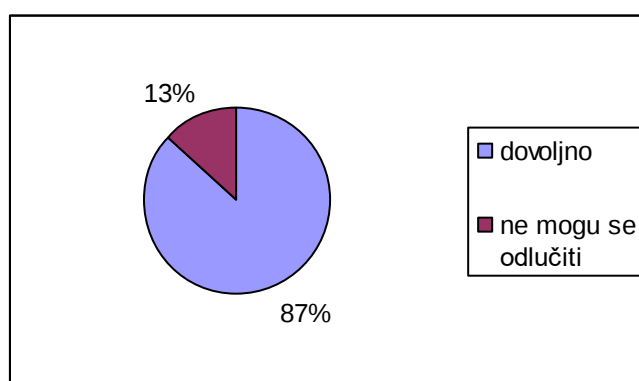
Slika 4. Rezultati odgovora na pitanje o aktivnostima u kojima se u školi najviše promovira i zastupa Konvencija o pravima djeteta.

Četvrtim se pitanjem (slika 4) željelo istražiti u kojim se to školskim aktivnostima najviše promoviraju prava učenika, tj. koje su se aktivnosti najviše afirmirale u području prava djeteta. Bilo je ponuđeno pet mogućnosti za odgovor i jedan otvorenog tipa u kojemu su sudionici mogli navesti neke druge aktivnosti koje nisu ponuđene. Rezultati su pokazali (slika 4) da su kao prostor za provođenje sadržaja o pravima djeteta najviše prisutne pedagoške radionice (93.33% škola), zatim Vijeće učenika (83.33% škola), obilježavanje važnih datuma o toj temi (63.33%), te školski projekti (60% škola) i izvannastavne aktivnosti srodnih ciljeva (60% škola). Može se zaključiti da su pedagoške radionice kao oblik aktivnog sudjelovanja učenika u radu i na ovome području pokazale svoju primjenjivost u ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva suvremene škole i da postaju sve zastupljeniji oblik rada s učenicima. Zanimljivo je da Vijeće učenika, iako propisano Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) kao učeničko tijelo koje osigurava sudjelovanje učenika, prema navodima pedagoga nije još u potpunosti ostvarilo svoju ulogu, pa su tu uočljive mogućnosti za unaprjeđivanje funkcije toga oblika učeničkog sudjelovanja.

Slika 5. Odgovori na pitanje o učestalosti zauzimanja pedagoga za neki od oblika promicanja ili zaštite prava učenika.

U petome pitanju (slika 5) svih 30 ispitanika je u prilici u različitoj vremenskoj zastupljenosti zauzimati se za neki od oblika promicanja ili zaštite prava učenika (slika 5). Čak 66.66% ispitanika je to svakodnevno u prilici, a 10% pedagoga 1-3 puta tjedno, što može ukazivati na većinom dobru zastupljenost područja prava djeteta unutar širokog raspona različitih poslova i zadaća pedagoga. Međutim, 23.33% pedagoga je navelo da se za ovo područje rada zauzima tek nekoliko puta godišnje što možemo protumačiti kao vrlo nisku razinu bavljenja pravima učenika, pogotovo što učenike kao središta školskoga kurikulumu više ne možemo sagledati izvan perspektive njegovih prava.

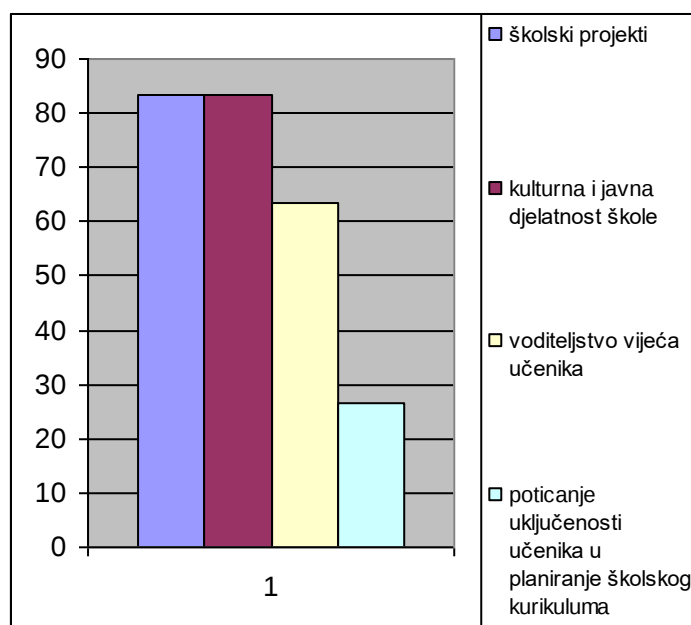

Slika 6. Odgovori na pitanje o dimenziji prava učenika u školi.

U šestome pitanju se tražilo da pedagozi daju svoje mišljenje o dimenziji prava koje učenici imaju danas u školi. Čak 86.66% se izjasnilo kako smatra da učenici imaju dovoljno prava u

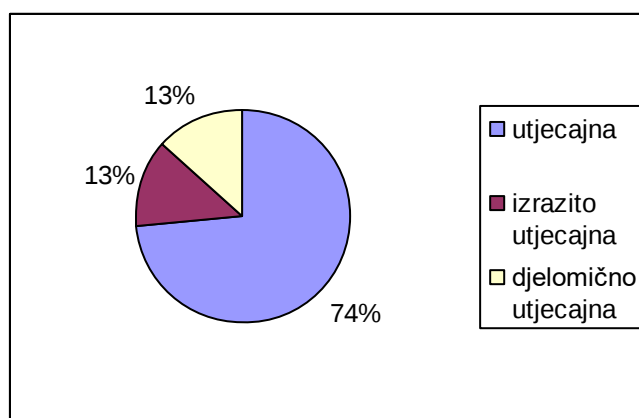
školi, a nitko od ispitanika nije naveo da učenici imaju previše ili premalo prava (slika 6). To možemo razumijevati kao slaganje većine pedagoga sa dostignutim stupnjem prava učenika u školi. Ipak, ove rezultate možemo uzeti s rezervom, iz razloga što se radi o mišljenju pedagoga, a ne ispituje se i mišljenje učenika o količini njihovih prava. Ovaj podatak ne iznenađuje jer smatram da većina učitelja i stručnih suradnika misle da daju sve od sebe kako bi učenicima osigurali ugodan boravak u školi, te im pomogli u svladavanju mogućih problema. Moguće je pretpostaviti da, kad bismo pitali učenike da bi odgovori bili drugačiji od odgovora pedagoga. Smatram da učenici nisu dovoljno upoznati s time koja su zapravo njihova prava, pa samim time misle da ih nemaju dovoljno. Podatak koji potiče na razmišljanje je da se 13.33% pedagoga ne može odlučiti imaju li učenici previše ili premalo prava što upućuje na to da u tome području svoga rada još uvijek nisu zauzeli jasne stavove ili da nisu dovoljno upoznati s Konvencijom o pravima djeteta. Moguće je pretpostaviti da takva dvojba ometa pedagoge u potrebnom promicanju i zauzimanju za prava djeteta.

Druga se skupina pitanja odnosila na samoprocjenu uloge pedagoga u promicanju participativnih prava učenika. Ta skupina pitanja započinje samoprocjenom zastupljenosti pojedinih aktivnosti u radu pedagoga na participativnim pravima učenika.

Slika 7. Rezultati odgovora na pitanje o zastupljenosti pojedinih aktivnosti u radu pedagoga na participativnim pravima učenika.

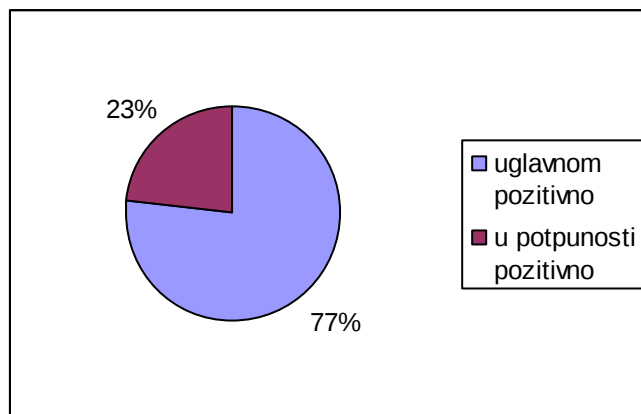
Sedimim se pitanjem (slika 7) željelo istražiti koje su to mogućnosti u radu pedagoga najviše zastupljene u ostvarivanju participativnih prava učenika. Ispitanicima su bile ponuđene četiri mogućnosti za odgovor i jedna otvorenog tipa u kojem su mogli navesti neke druge aktivnosti koje nisu ponuđene. Rezultati su pokazali (slika 7) da su školski projekti najzastupljeniji oblik u vezi ostvarivanja participativnih prava djeteta (83.33%), isto kao i u 4. pitanju kojim se željelo istražiti u kojimse aktivnostima u školi najviše zastupa Konvencija o pravima djeteta. Zatim kulturna i javna djelatnost škole (83.33%), voditeljstvo vijeća učenika (63.33%), poticanje uključenosti učenika u planiranje školskog kurikuluma (26.66%). Kao druge aktivnosti koje nisu bile ponuđene naveli su rad s učenicima kroz radionice, tribine i sl. (86.66%), te razredne projekte (26.66%). Možemo zaključiti da su najmanje zastupljene mogućnosti učenika da budu uključeni u planiranje školskog kurikuluma i razredne projekte. Iako je posljednjih godina došlo do razvoja dječje participacije, javljaju se mnoga pitanja o doseg ovoga procesa te je li participacija postala značajna i efikasna. Boje li se odrasli dijeljenja moći? Možda bi većim sudjelovanjem upravo u ovim područjima rada učenici stekli samopouzdanje koje je jedan od važnijih faktora koji utječu na uspješno sudjelovanje.

Slika 8. Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o vlastitoj ulozi u promicanju i poticanju participativnih prava djeteta u školi.

Na osmo pitanje 73.33% ispitanika odgovorilo je da je njihova uloga utjecajna, 13.33% ispitanika odgovorilo je da je njihova uloga izrazito utjecajna, te je 13.33% ispitanika odgovorilo da je njihova uloga djelomično utjecajna (slika 8). S obzirom da je promicanje i poticanje participativnih prava učenika jedna od zadaća pedagoga možemo se zadovoljiti odgovorima pedagoga koji su naveli da je njihova uloga utjecajna. Stoga je neobično da nisu

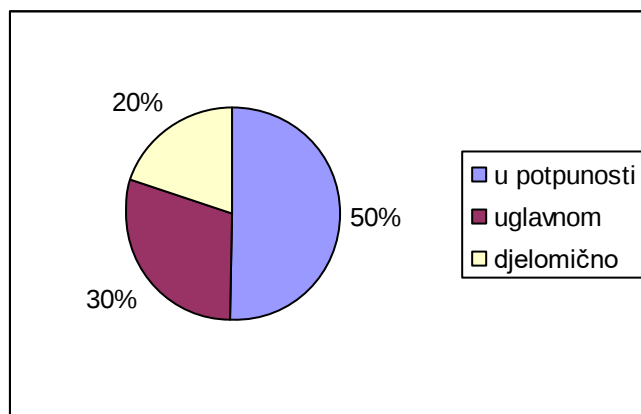
iznijeli više prijedloga za poboljšanje prava učenika ili neke aktivnosti na promicanju navedenih prava učenika u daljnjem nastavku ankete. Njihovi odgovori su bili veoma šturi ili uopće nisu odgovorili na takva pitanja.

Slika 9. Odgovori na pitanje o samoprocjeni pedagoga o participativnim pravima učenika u školskom kurikulumu.

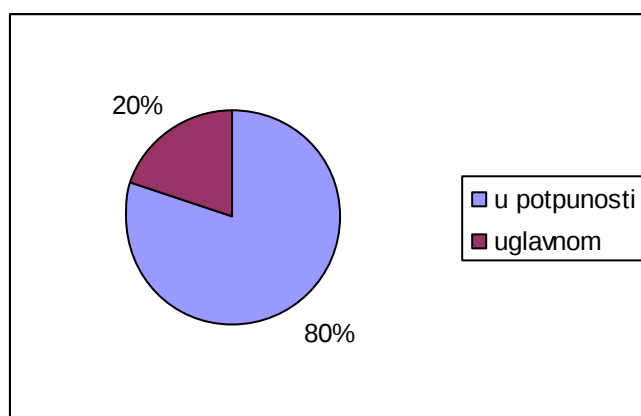
U devetom pitanju svi ispitanici imaju pozitivno mišljenje o participativnim pravima učenika u školskom kurikulumu. Od njih 30 čak 76.66% pedagoga ima uglavnom pozitivno mišljenje, a 23.33% u potpunosti pozitivno mišljenje (slika 9). Zanimljivo je usporediti podatak da većina ispitanika ima pozitivan stav o sudjelovanju učenika u školskome kurikulumu, a nitko od njih to nije naveo kao mogućnost za ostvarivanje participativnih prava učenika u 7. pitanju. To može navesti na postavljanje pitanja o potrebi stalnoga propitivanja mogućnosti za participaciju učenika u školskom kurikulumu, kako samih pedagoga tako i svih u školi.

Unutar desetog pitanja navedeno je sedam tvrdnji koje se odnose na samoprocjenu ispitanika o ulozi pedagoga u promicanju participativnih prava djeteta. Prva tvrdnja (slika 10) odnosi se na kreiranje i vođenje svih aktivnosti u školi o pravima djeteta, pa time i participativnim pravima kao jedna od uloga pedagoga.

Slika 10. Rezultati odgovora na pitanje o kreiranju i vođenju svih aktivnosti u školi o pravima djeteta, pa time i participativnim pravima kao jedna od uloga pedagoga.

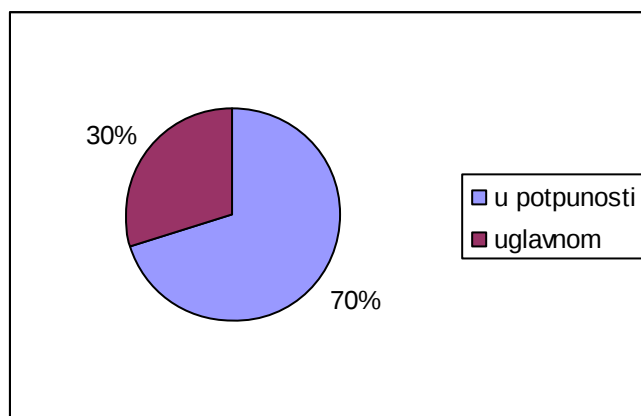
Dakle, u desetom pitanju na prvu tvrdnju svih 30 ispitanika odgovorilo je pozitivno. Njih 50% se u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom, 30% se uglavnom slaže, a 20% slaže se djelomično (slika 10). Iz ovih rezultata možemo vidjeti da se većina pedagoga (80%) slaže s navedenom tvrdnjom. Djelomično se slaže samo 20% pedagoga pa jedna od pretpostavki može biti da je to prevelika odgovornost za pedagoga i da bi se ona mogla podijeliti između pedagoga i učitelja, te ostalih stručnih suradnika.

Slika 11. Odgovori na pitanje o koordinaciji ukupnog rada svih učitelja na poštivanju svih prava učenika u školi kao jedna od uloga pedagoga.

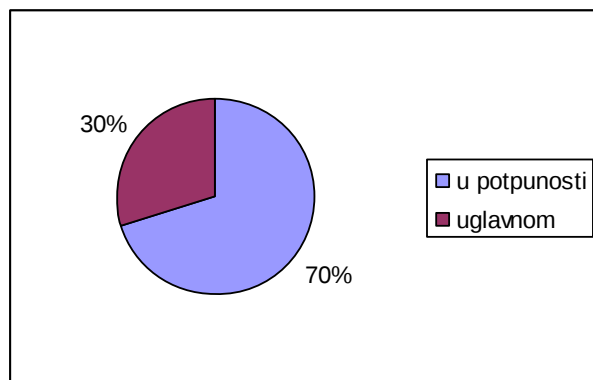
U desetom pitanju na drugu tvrdnju svih 30 ispitanika odgovorilo je pozitivno. 80% slaže se u potpunosti, dok se preostalih 20% uglavnom slaže s navedenom tvrdnjom (slika 11).

Pedagog ima obaveze i prema učeniku i prema učitelju, također sudjeluje u svim fazama odgojno-obrazovne djelatnosti, pa je razumljivo da su pedagozi podržali ovu tvrdnju i kada se radi o području prava učenika.

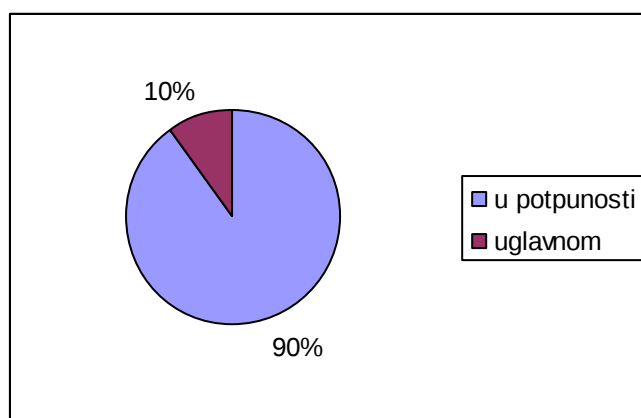
Slika 12. Odgovori na pitanje o jasnom i konzistentnom promicanju i zastupanju participativnih prava učenika u školskom kurikulumu kao jedna od uloga pedagoga.

U desetom pitanju na treću tvrdnju, kao i u prethodna dvije tvrdnje, svi ispitanici su se pozitivno izjasnili. Njih 70% se u potpunosti slaže, a 30% se uglavnom slaže (slika 12). Možemo zaključiti da svi ispitani pedagozi prepoznaju svoju veliku ulogu u promicanju participativnih prava učenika u školskom kurikulumu gdje važnu ulogu imaju svi njegovi sudionici. Iako se u različitim izvorima nalaze podatci o još nedovoljnoj uključenosti učenika, može se očekivati da će ovako pozitivni stavovi pedagoga o tome uskoro pridonijeti razvoju više aktivnosti za unaprjeđivanje učeničke participacije.

Slika 13. Odgovori na pitanje o ulozi pedagoga na osposobljavanju učenika, učitelja i roditelja za participativna prava učenika.

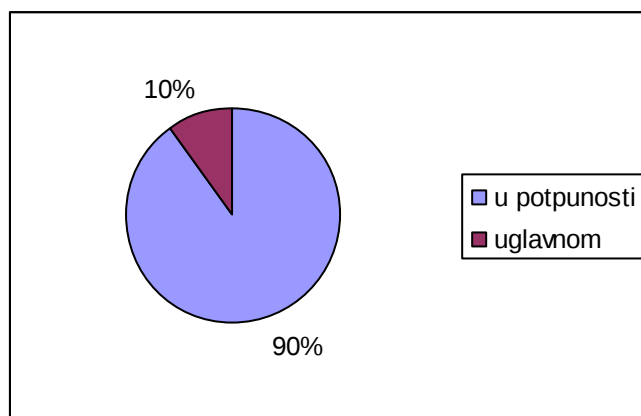
U desetom pitanju sa četvrtom tvrdnjom su se svi ispitanici složili. U potpunosti se slaže njih 70%, a uglavnom se slaže njih 30% (slika 13). Pedagog bi trebao znati djetetova prava i potrebe i osmisлити prijenos informacija i znanja u vezi s pravima djeteta na ostale djelatnike, te senzibilizirati učitelje i roditelje za potrebe i prava djeteta (Maleš, Milanović i Stričević, 2003). Ukoliko želimo dostignuti ciljeve usavršavanja kvalitete odgoja i obrazovanja, odnos učenika i ostalih stručnih suradnika mora biti sudjelujući i suradnički. Prema Konceptiji razvojne pedagoške djelatnosti jedna je od funkcija pedagoga i instruktivna funkcija koja se bavi poučavanjem različitih subjekata odgojno-obrazovnoga procesa: učenika, učitelja, roditelja, stručnih suradnika, ravnatelja i izvanškolskih skupina. Izvorište ove funkcije je razlika u ekspertnim znanjima stručnih suradnika (stručnim i metodološkim profesionalnim znanjima stručnih profila, iskustvenim znanjima, organizacijskim i položajnim znanjima). Instruktivne funkcije temelje se na razvoju ustanove kao "organizacije koja uči", a ostvaruje se u radu sa svim subjektima odgojno-obrazovnoga procesa i različitim oblicima (učiteljsko vijeće, razredno-metodički aktivni, stručno-metodički aktivni, organizacijom individualnoga i skupnoga usavršavanje učitelja).

Slika 14. Rezultati odgovora na pitanje o poštivanju i zastupanju participativnosti učenika u osobnom neposrednom radu pedagoga.

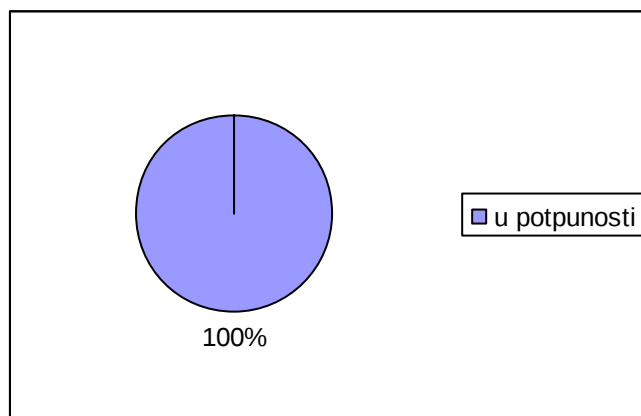
U desetom pitanju na petu tvrdnju svi ispitanici odgovorili su pozitivno. 90% ispitanika se u potpunosti slaže, dok se 10% ispitanika uglavnom slaže (slika 14). Danas je sudjelovanje učenika posebno aktualno u području odgoja i obrazovanja. Pedagog bi trebao pomagati učenicima u razvijanju njihovih kompetencija za participaciju jer oni sami nisu dovoljno upoznati sa svojim pravima pa ih često ni ne koriste. Participacija utječe na razvoj djeteta i

zato pedagog ima veoma važnu ulogu u tome. Važno je istaknuti kako svaki učenik mora imati pravo na slobodno izražavanje vlastitoga mišljenja čime se neupitno podiže razina kvalitete škole.

Slika 15. Odgovori na pitanje o samoprocjeni pedagoga da zajedno i ravnopravno sa svim subjektima u školi promiče participaciju učenika.

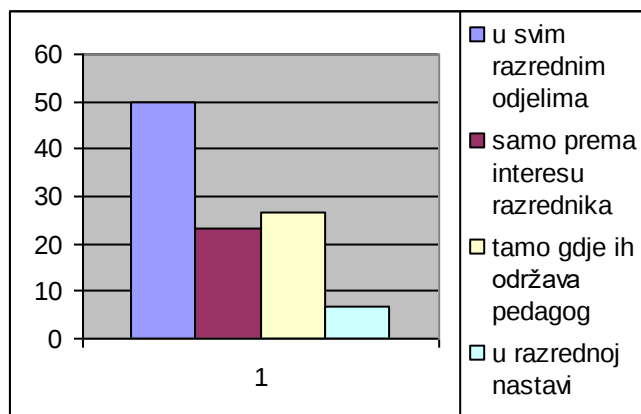
U desetom pitanju sa šestom tvrdnjom svih 30 ispitanika se slaže. Čak 90% njih slaže se u potpunosti, a 10% ispitanika se uglavnom slaže (slika 15). Da bi učenici mogli prakticirati svoja participativna prava, trebale bi postojati situacije kada ona imaju priliku iznositi svoje mišljenje, birati i sudjelovati u odlučivanju (Smith, 2007). Recimo uključivanje učenika u planiranje rasporeda sati, planiranje pismenih provjera i testova, planiranje i organiziranje izleta, svečanih priredbi u školi, sportskih aktivnosti u školi, uvođenja novih pravila i sl. Jedna od obveza škole je, između ostalog, organizirati rad tako da učenik može ostvariti pravo na iznošenje mišljenja. Međutim, nije dovoljno samo da učenici izražavaju svoje mišljenje, već s druge strane treba biti osoba koja sluša i zna prepoznati što je učenik htio reći (Radočaj, 2003). Stoga možemo pretpostaviti kako nije dovoljno da samo pedagog bude taj koji će se baviti participacijom učenika, već su potrebni svi subjekti u školi kako bi djetetova prava bila u potpunosti zadovoljena.

Slika 16. Rezultati odgovora na pitanje o pedagogovom poticanju razvoja participativnosti učenika kao razvojno-pedagoški cilj škole.

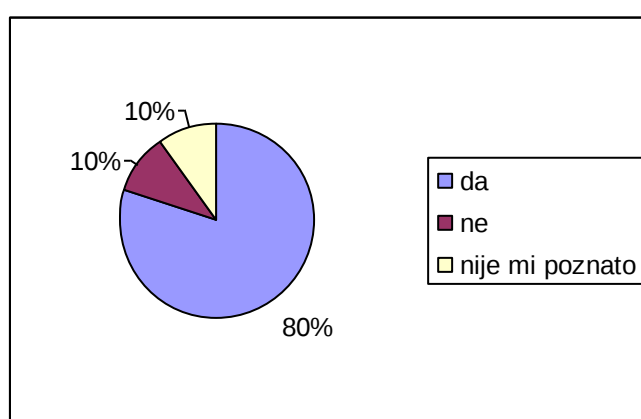
Budući da je cilj razvojne pedagoške djelatnosti da predviđa, osmišljava, potiče i usmjerava razvoj odgojno-obrazovne djelatnosti škole u skladu s potrebama i razvojnim potencijalima djece (Konceptija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika, 2001), logično je da je svih 30 ispitanika u desetom pitanju na sedmu tvrdnju odgovorilo potvrdno i da se svi u potpunosti slažu (slika 16). U daljnjoj budućnosti možda bi se mogli senzibilizirati pedagozi, učenici i učitelji za međusobno uvažavanje i suradnju, te koristiti različite metode poticanja veće uključenosti djece u život i rad škole. Kao jednu od mogućnosti poticanja participativnosti učenika možemo navesti osnivanje ueničkog parlamenta u kojem učenici razgovaraju sa svojim učiteljima, stručnim suradnicima i rukovodstvom škole o svim stvarima koje ih se izravno tiču.

Treća se skupina pitanja odnosila na ispitivanje školskih aktivnosti koje se organiziraju za promicanje participativnih prava učenika i prijedloge za poboljšanje. Prvo pitanje iz te skupine odnosi se na procjenu ispitanika o zastupljenosti pedagoških radionica o tematici prava djeteta/učenika u njihovoj školi.

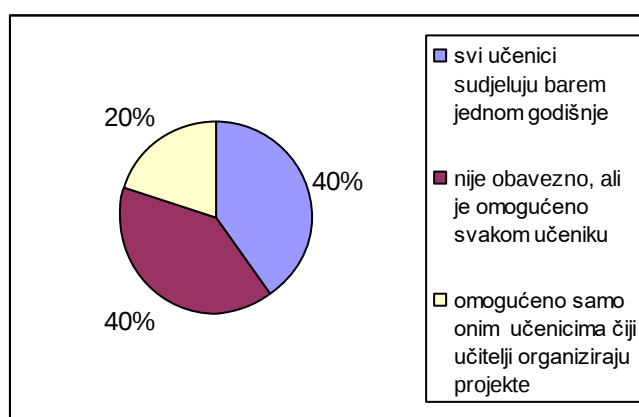
Slika 17. Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o zastupljenosti pedagoških radionica o tematici prava djeteta/učenika u njihovoj školi.

U jedanaestom pitanju ispitanicima je bilo ponuđeno pet mogućnosti za odgovor i jedan otvorenog tipa u kojem su mogli navesti vlastita razmišljanja. Njihovi odgovori su sljedeći: pedagoške radionice zastupljene su u svim razrednim odjelima (50%), pedagoške radionice ostvaruju se samo prema interesu razrednika za tu temu (23.33%), pedagoške radionice ostvaruju se samo tamo gdje ih održava pedagog (26.66%) (slika 17). Nitko od ispitanika nije naveo da se pedagoške radionice ostvaruju samo od 1-4. razreda ili samo od 5-8. razreda. U ponuđenom otvorenom dijelu pitanja 6.66% pedagoga navelo je kako su pedagoške radionice zastupljenije u razrednoj nastavi nego tamo gdje ih održava pedagog.

Slika 18. Rezultati odgovora na pitanje o prisutnosti tema o participativnim pravima prilikom pedagoških radionica na temu prava djeteta/učenika.

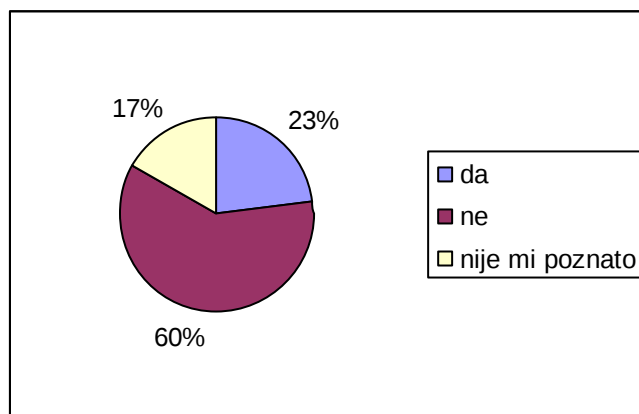
U jedanaestom pitanju o prisutnosti tema o participativnim pravima prilikom održavanja pedagoških radionica u njihovoj školi od svih 30 ispitanika 80% njih odgovorilo je da su zastupljene i te teme (slika 18). Ovaj podatak možemo shvatiti kao ohrabrujući, budući da suciljevi takve vrste radionica osvješćivanje učenika o njihovim participativnim pravima, poticanje na razmišljanje o mogućnosti njihovog uključivanja u procese odlučivanja na razini njihovih škola, te poticanje da bez straha iznose svoja mišljenja. Na taj način im se može približiti što je to Konvencija i koja su to njihova prava koja im Konvencija garantira. S obzirom na to možemo pretpostaviti da je prisutnost takvih tema veoma značajno i za učenike, njihove učitelje i same pedagoge jer kroz različite scenarije i igranje uloga učenici imaju priliku raspraviti situacije u školama u kojima se njihova prava ne poštuju/narušavaju/krše te moguće načine rješavanja takvih situacija. Da te teme nisu zastupljene u njihovim školama odgovorilo je 10% ispitanika, a 10% odgovorilo je da im nije poznato.

Slika 19. Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o mogućnosti učenika, u njihovim školama, da sudjeluju tijekom godine u razrednim ili školskim projektima.

U dvanaestom pitanju ispitanicima je bilo ponuđeno pet mogućnosti za odgovor i jedan otvorenog tipa u kojemu su mogli navesti neke druge aktivnosti prema vlastitome izboru. Rezultati su pokazali da svi učenici obavezno sudjeluju u barem jednom projektu godišnje (40%). Sudjelovanje nije obavezno, ali je omogućeno svakom učeniku (40%), sudjelovanje je omogućeno samo onim učenicima čiji učitelji organiziraju projekte (20%) (slika 19). Nitko nije naveo da je sudjelovanje omogućeno samo onim učenicima koji su uključeni u neke izvannastavne aktivnosti, kao ni da se u školi ne organiziraju projekti. Markovinović (2010)

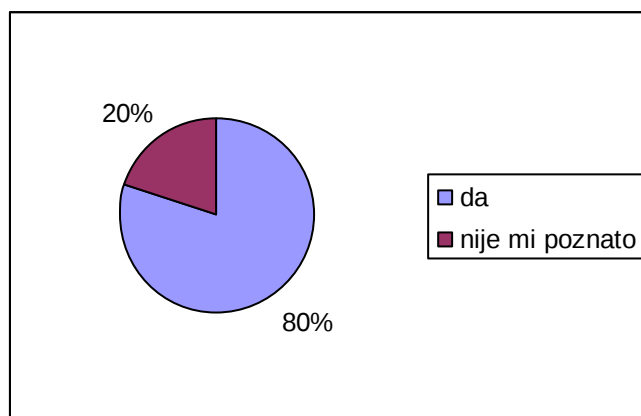
tvrdi kako za učinkovito učeničko sudjelovanje u školskim i razrednim projektima moraju biti zadovoljeni određeni uvjeti, primjerice učenici moraju raspolagati sa svim dostupnim informacijama o projektu u kojem sudjeluju, sudjelovanje mora biti dobrovoljno, a pravila moraju biti zajednički dogovorena.

Slika 20. Odgovori na pitanje o samoprocjeni ispitanika o organiziranju predavanja ili pedagoških radionica za učitelje u okviru školskog stručnog usavršavanja o pravima djeteta u njihovoj školi u posljednje 3 godine.

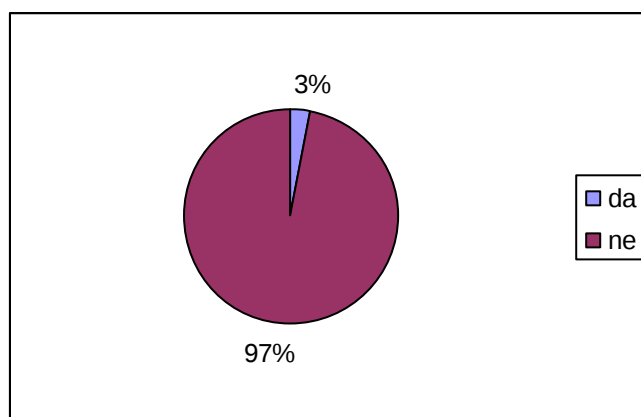
Rezultati trinaestoga pitanja (slika 20) su pokazali da predavanja ili pedagoške radionice za učitelje u okviru školskoga stručnog usavršavanja o pravima djeteta nisu organizirane u njihovoj školi u posljednje 3 godine (77%). Mlinarević i Marušić (2005) napominju da o učitelju u velikoj mjeri ovisi kvaliteta življenja u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Za jačanje potencijala djeteta i razvijanje suradnje, tolerancije, solidarnosti i razumijevanja među djecom i odraslima, učitelj mora biti obrazovan i u području ljudskih prava, zaštite prava i odgoja za ljudska prava. 23.33% ispitanika odgovorilo je da se u njihovoj školi organiziraju predavanja ili pedagoške radionice na ovu temu. S obzirom na ovaj podatak moglo bi se zaključiti kako ni sami učitelji nisu dovoljno obrazovani u području prava djeteta, te sukladno s tim nisu u mogućnosti kvalitetno i stručno obrazovati same učenike o njihovim pravima. Jedno od ključnih područja rada pedagoga je stručno usavršavanje učitelja. Njihova je zadaća da pomognu u izradi višegodišnjeg programa stručnog usavršavanja, pružaju individualnu pomoć učiteljima u ostvarivanju planova usavršavanja, prate rad i pružaju pomoć pripravnicima, rade na osposobljavanju izvanjskih suradnika, usklađuju skupno usavršavanje u obrazovnoj ustanovi i izvan nje, održavaju predavanja, organiziraju i vode stručne rasprave, organiziraju i

prezentiraju suvremene oblike i metode rada, vode stručno-metodički praktikum, demonstriraju suvremenu nastavnu opremu i sl. (Konceptija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika, 2001).

Slika 21. Rezultati odgovora na pitanje o zastupljenosti tema o participativnim pravima.

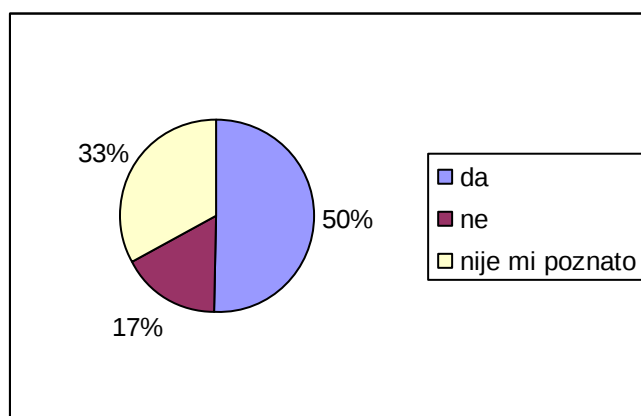
U trinaestom pitanju o tome jesu li zastupljene i teme o participativnim pravima, 80% od onih ispitanika koji su u prethodnom pitanju odgovorili pozitivno, rekli su da su zastupljene i te teme, a da im nije poznato odgovorilo je njih 20% (slika 21).

Slika 22. Odgovori ispitanika na pitanje o odlasku na izvanškolska stručna usavršavanja o pravima djeteta u posljednje 3 godine.

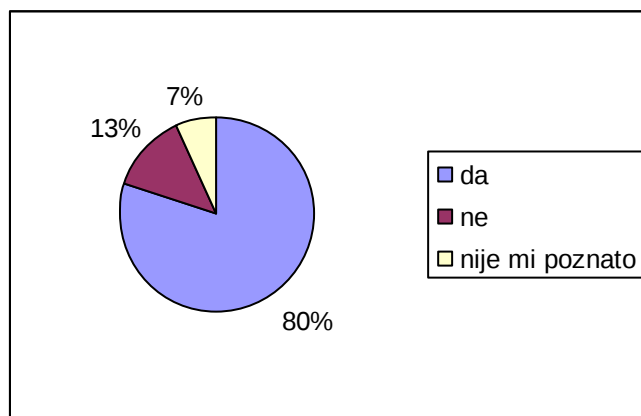
Na četrnaesto pitanje 96.66% ispitanika odgovorilo je da u posljednje 3 godine nisu bili na stručnim usavršavanjima, a 3.33% ispitanika odgovorilo je da su bili i to u Agenciji za odgoj i

obrazovanje, a tema je bila Građanski odgoj (slika 22). Vrlo je važno kako pedagog vidi sebe, svoj posao i učenike. Ukoliko postoji raskorak između pedagogove slike o sebi, načela koja poučava i njegova viđenja situacije u kojoj se nalazi, to nepovoljno utječe na društveni i moralni razvoj učenika i na školsko ozračje (Maleš, Milanović, Stričević, 2003). Stručno usavršavanje potrebno mu je kako bi ovladao novim znanjima i vještinama poučavanja o ljudskim pravima, te kako bi se oslobodio stereotipa i predrasuda koje iskrivljuju znanja i vještine poučavanja u tom području. Možemo primijetiti da je mali broj pedagoga odgovorilo pozitivno na postavljeno pitanje, stoga se možemo nadati da će se takvo stanje u budućnosti promijeniti.

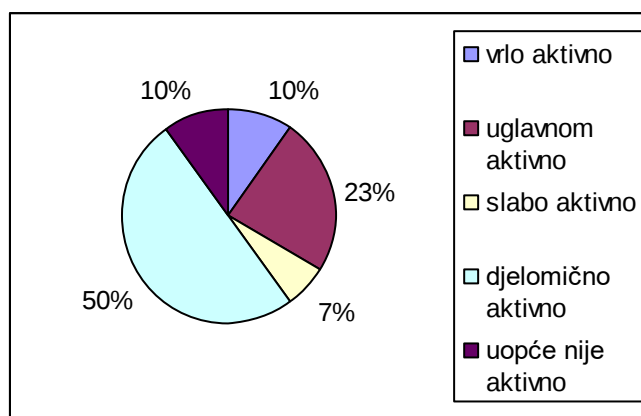
Slika 23. Odgovori ispitanika na pitanje jesu li u zadnje 3 godine u njihovoj školi na roditeljskim sastancima održane neke teme o pravima djeteta.

Na petnaesto pitanje polovica pedagoga (50%) odgovorilo je potvrdno, 16.66% odgovorilo je da nije, a 33.33% odgovorilo je da im nije poznato (slika 23). Danas, možda više nego ikad, suvremena je obitelj suočena s brojnim izazovima i nerijetko vrlo visokim očekivanjima. Stoga ne čudi potreba roditelja za dodatnom, stručnom podrškom u odgoju djece. I Konvencija o pravima djeteta uz odgovornost roditelja prema djeci, u čl. 18. govori i o odgovornosti društva da pomogne roditeljima u odgoju djece (Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece, 2010). Roditeljima treba omogućiti usvajanje znanja i vještina kojima će razvijati potencijal svojeg djeteta, a to bi mogli, osim na roditeljskim sastancima, ostvariti i na raznim pedagoškim radionicama za roditelje.

Slika 24. Rezultati odgovora na pitanje jesu li pri tome zastupljene teme o participativnim pravima.

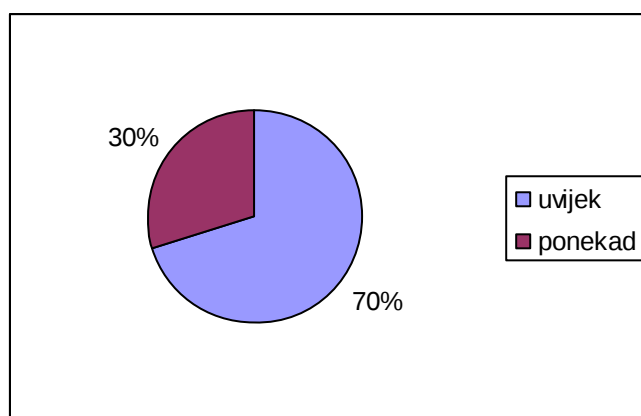
U petnaestome pitanju o tome jesu li zastupljene i teme o participativnim pravima, od 50% ispitanika koji su potvrdno odgovorili na prethodno pitanje, njih 80% odgovorilo je da su na roditeljskim sastancima bile zastupljene teme o participativnim pravima, 13.33% njih odgovorilo je da nisu bile zastupljene spomenute teme, a 6.66% ispitanika odgovorilo je da im nije poznato (slika 24).

Slika 25. Odgovori pedagoga na pitanje o samoprocjeni aktivnosti Vijeća učenika u njihovoj školi.

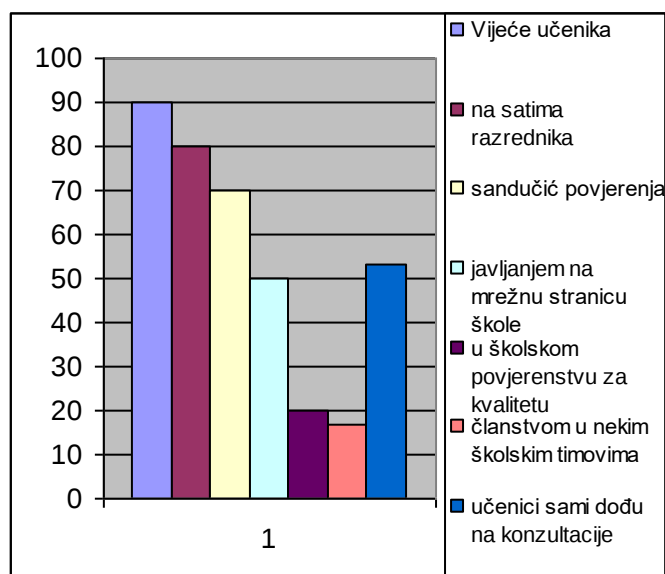
U šesnaestome pitanju 10% pedagoga navelo je da je u njihovoj školi Vijeće učenika vrlo aktivno; 23.33% da je uglavnom aktivno; 6.66% da je slabo aktivno; 50% da je djelomično aktivno; 10% ispitanika je reklo da uopće nije aktivno (slika 25). Budući da je Vijeće učenika

jedan od načina promicanja i uvažavanja participativnih prava učenika, možemo zaključiti da je ono vrlo aktivno u malom broju osnovnih škola čiji su djelatnici sudjelovali u ovome istraživanju. Kao jedan od razloga takve, još uvijek nedovoljno prisutne, aktivnosti može se smatrati to što se Vijeća učenika osnivaju tek od 2008. (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2008) pa njihova uloga nije još dovoljno zaživjela u svim školama, a pitanje je postoji li uopće kultura ueničkog sudjelovanja u životu škole, osim na deklarativnoj razini.

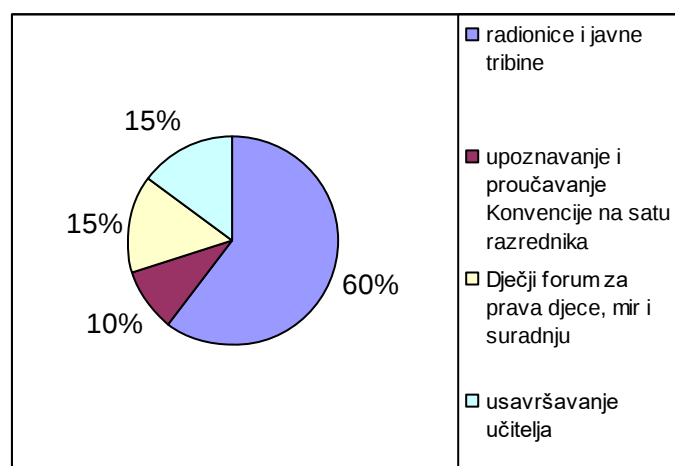
Slika 26. Rezultati odgovora na pitanje o mogućnosti učenika u njihovoj školi da slobodno iznose svoje prijedloge i time se uključuju u život i rad škole.

U sedamnaestome pitanju, da učenici uvijek mogu slobodno iznositi svoje prijedloge, odgovorilo je 70% ispitanika, da mogu ponekad odgovorilo je 30% ispitanika (slika 26). Učenici nisu u mogućnosti izražavati svoje mišljenje uvijek i o svemu. Ali ako dijete želi izraziti svoje mišljenje, odrasli su mu dužni omogućiti da to i učini. Drugim riječima, čl. 12. nameće obvezu odraslima da osiguraju, omoguće i ohrabre djecu u izražavanju njihovih stajališta o svim važnim pitanjima. Ovo ne znači da od djece treba zahtijevati iznošenje mišljenja ako nisu voljni ili zainteresirani. Ne treba ih prisiljavati, nagovarati, vršiti pritisak ili na bilo koji način pokušati utjecati na njih, jer to može djelovati kontraproduktivno, zatvaranjem djeteta u samoga sebe i ne izražavanje mišljenja uopće. Nitko nije odgovorio da učenici nikad nemaju priliku iznositi svoje prijedloge.

Slika 27. Rezultati odgovora na pitanje o samoprocjeni pedagoga o načinu na koji se učenici u njihovoj školi mogu uključivati u život i rad škole.

U osamnaestome pitanju (slika 27) ispitanicima je bilo ponuđeno sedam mogućnosti za odgovor i jedan otvorenog tipa u kojem su sudionici mogli navesti neke druge aktivnosti koje nisu ponuđene. Rezultati su pokazali da je najzastupljenije Vijeće učenika (90%), što je zanimljivo jer u pitanju o aktivnosti Vijeća učenika u njihovoj školi samo nekolicina njih odgovorila da je ono vrlo aktivno (10%), a polovina njih (50%) odgovorila je kako je ono djelomično aktivno. Da učenici imaju priliku slobodno iznositi svoje prijedloge na satima razrednika (80%), putem sandučića povjerenja (70%), javljanjem na mrežnu stranicu škole (50%), u školskom povjerenstvu za kvalitetu (20%), članstvom u nekim školskim timovima (16.66%). Nitko nije naveo kao mogućnost sudjelovanje na sjednicama razrednih ili učiteljskih vijeća. Ispitanicima je također bilo ponuđeno da iznesu vlastite prijedloge, tako je 53.33% njih navelo da učenici sami dođu na konzultacije kod pedagoga, defektologa, a najčešće kod razrednika. Također, Roger Hart (1992) je iznio model koji je prikladan za prikazivanje različitih razina sudjelovanja koje se mogu ponuditi učenicima. Ovaj model uključuje osam razina, koje možemo smjestiti na takozvanu ljestvicu sudjelovanja. Kao primjere navodi akciju čišćenja okoline škole; nacrt projekta koji se u konzultaciji s učenicima mijenja, donosi se novi, te se ponovno prikazuje učenicima; izrada školskih novina; pokretanje izložbe; pokretanje humanitarne akcije od strane djece, u koju se uključuju i odrasli.

Slika 28. Odgovori ispitanika o prijedlozima za poboljšanje i unaprjeđenje participativnih prava učenika u osnovnoj školi.

U devetnaestome pitanju (slika 28) manji broj ispitanika je izrazio svoje mišljenje, tek njih 40%. Njihovi prijedlozi su sljedeći: radionice i javne tribine na kojima učenici mogu iznositi svoja mišljenja (60%), upoznavanje i proučavanje Konvencije na satu razrednika (10%), Dječji forum za prava djece, mir i suradnju kao izvannastavna aktivnost, a bavi se pravima djece (15%), usavršavanje učitelja na području kvalitetne komunikacije s učenicima (15%). Također postoje didaktičke strategije pogodne za ostvarivanje ciljeva odgoja i obrazovanja o pravima djeteta, a neke od njih su: učenje istraživanjem, projektna nastava, školske novine, školski radio, školske tribine, razgovor u krugu, didaktičke igre, međurazredna i međuškolska suradnja, ekskurzije, izborne i fakultativne nastavne aktivnosti, integrirana nastava (Maleš, Stričević, 2003).

9. ZAKLJUČAK

Konvencija o pravima djeteta je pridonijela novom shvaćanju djeteta kao aktivnog bića koje je kompetentno za sudjelovanje i odlučivanje, a participativna prava podržavaju ideju djeteta kao bića koje aktivnim sudjelovanjem može doprinijeti zajednici u kojoj živi. U školama se zadnjih dvadesetak godina, nakon što je i Republika Hrvatska postala potpisnica Konvencije, intenzivirao rad na području prava djeteta pa se u okviru humanističkog odgoja sve više afirmira odgoj za ljudska prava i prava djeteta. Stoga je cilj ovoga rada bio sagledati jesu li pri tome zastupljena i participativna prava učenika te kakva je uloga stručnih suradnika pedagoga u tome.

Uloga stručnih suradnika pedagoga u ostvarivanju participativnih prava učenika u osnovnoj školi još uvijek nije na zavidnoj razini, što potvrđuju i rezultati provedenog istraživanja, iz čega možemo zaključiti kako ova tema zahtijeva mnogo više pažnje, nego joj se pridaje, kako u odgojnoj praksi, tako i u obrazovanju pedagoga. Uvažavanje participativnih prava u školi predstavlja jedan dugotrajan proces, upravo iz razloga što ona podrazumijevaju odricanje kontrole i moći nad djetetom, što odraslima predstavlja problem.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati ulogu stručnoga suradnika pedagoga u promicanju participativnih prava učenika u okviru njihovoga poznavanja i rada na promicanju Konvencije o pravima djeteta u osnovnoj školi, te uvidjeti mogućnosti unaprjeđivanja toga rada. Rezultati istraživanja su pokazali da su svi pedagozi koji su sudjelovali u anketi upoznati s Konvencijom o pravima djeteta, pa tako i s dijelom Konvencije o participativnim pravima učenika.

Pedagozi većinom smatraju da se ostvaruje pravo učenika na slobodu iznošenja mišljenja, da je njihovo mišljenje saslušano i uvaženo, da su im pružene različite mogućnosti izražavanja, te da imaju dovoljno prava. Najčešće se koriste pedagoške radionice i školski projekti kao oblik sudjelovanja učenika, a najrjeđe su učenici uključeni u planiranje školskog kurikulumu. Iz toga je moguće izvesti zaključak da iako se u načelu posvećuje pozornost mišljenju učenika u nastavi, nedovoljno se pružaju različite mogućnosti izražavanja učenicima. Naravno, mišljenje učenika iako je uvaženo, ne znači da će u skladu s njime biti postupano i donešene odgovarajuće odluke.

Većina ispitanih pedagoga smatra da je njihova uloga u promicanju participativnih prava učenika utjecajna, da učenici imaju veliki broj sadržaja i aktivnosti u kojima mogu ostvariti sva svoja prava, pa tako i participativna. Kako bi se unaprjeđivalo ostvarivanje participativnih

prava djeteta, potrebno je više stručnog usavršavanja pedagoga o ovoj temi što, prema rezultatima ovog istraživanja, nije slučaj.

Na temelju samoprocjene pedagoga u prva dva pitanja o njihovoj upoznatosti s Konvencijom o pravima djeteta i njenim djelom o participativnim pravima učenika, u potpunosti se potvrdila prva pomoćna hipoteza (dobro poznavanje pedagoga o pravima djeteta/učenika i njihovim participativnim pravima). Druga pomoćna hipoteza (značajna zastupljenosti tematike o pravima djeteta u pedagogovom radu) djelomično je potvrđena 11. pitanjem o zastupljenosti pedagoških radionica o tematici prava djeteta/učenika; 12. pitanjem o mogućnosti sudjelovanja učenika u razrednim ili školskim projektima; 14. pitanjem o tome jesu li pedagozi u posljednje tri godine bili na izvanškolskim stručnim usavršavanjima o pravima djeteta; 5. pitanjem o učestalosti zauzimanja pedagoga za neki od oblika promicanja ili zaštite prava učenika. Treća pomoćna hipoteza (pozitivni stavovi pedagoga prema svim pravima djeteta, te participativnim pravima) u potpunosti je potvrđena na temelju 3., 6., 9., 17. i 18. pitanja o stupnju prihvatanja prava učenika u njihovoj školi, participativnim pravima u školskom kurikulumu, te mogu li i na koji način učenici iznositi svoje prijedloge. Samoprocjenom pedagoga o njihovoj ulozi u promicanju i poticanju participativnih prava djeteta u školi u 8. pitanju većinom je potvrđena četvrta pomoćna hipoteza (samoprocjena utjecajnosti rada pedagoga na promicanju participativnosti učenika). Peta pomoćna hipoteza (pedagogovo sudjelovanje u za to važnim aktivnostima) u potpunosti je potvrđena 4. pitanjem o aktivnostima u kojima se promovira i zastupa Konvencija o pravima djeteta; 7. pitanjem o mogućnostima za ostvarivanje participativnih prava učenika u radu pedagoga; 16. pitanjem o aktivnosti Vijeća učenika. Samoprocjenom pedagoga u 13. pitanju o organiziranju predavanja ili pedagoških radionica za učitelje u okviru školskoga stručnog usavršavanja o pravima djeteta u njihovoj školi, te 15. pitanja o održavanju tema o participativnim pravima djeteta na roditeljskim sastancima, djelomično je potvrđena šesta i posljednja pomoćna hipoteza (prisutnost tema o pravima djeteta za učitelje i roditelje). Na temelju ovih šest pomoćnih hipoteza i samoprocjeni pedagoga tijekom slijeda od sedam tvrdnji u pitanju broj 10., može se zaključiti da je glavna hipoteza, koja tvrdi da je uloga stručnog suradnika pedagoga u promicanju participativnih prava učenika u osnovnoj školi utjecajna, većinom potvrđena.

Ranija istraživanja (Žižak, 2003) su pokazala da se prava djeteta, uključujući i participativna prava, više poštuju u obiteljskoj, nego li u školskoj sredini. Autorica navodi da je i kod većine odraslih sudionika, uključujući i pedagoge, uočljiv pozitivan stav prema pravima djeteta, ali da se on dominantno odnosi na prava zaštite i skrbi o djeci, a manje na sama participativna

prava. Danas participativna prava, kao ona koja odražavaju osnovnu filozofiju Konvencije o pravima djeteta, počinju zauzimati sve značajniju ulogu.

Može se zaključiti da su u školama počeli procesi poželjne participacije učenika i da je uloga stručnih suradnika pedagoga pri tome vrlo važna, ali da te procese treba i nadalje stalno poticati većim uključivanjem učenika u planiranje i sudjelovanje u školskom kurikulumu. Potrebno je da se u partnerskom odnosu učenika i djelatnika škole što više suostvaruju takve mogućnosti. I pri tome školski pedagozi nastoje poštivati participativna prava učenika, što i dovodi do partnerskog i suradničkog odnosa, na što je u Konvenciji stavljen poseban naglasak. Teži se ka zajedničkom radu, suradnji, međusobnom uvažavanju, što dovodi do odgojnog djelovanja, razvijanja odgovornosti i zrelosti učenika, gdje nije cilj samo donijeti ispravnu odluku, nego i sudjelovati u samome procesu.

10. LITERATURA

1. Alderson, P. (2003). *Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practice*. London and New York: Jessica Kingsley Publishers.
2. Barker, R (1968). *Ecological psychology*. Stanford University Press: Stanford.
3. Bašić, J. (2009). Dijete (učenik) kao partner u odgoju – kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11(2), 27-44.
4. Bognar, L. (1999). *Metodika odgoja*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Pedagoški fakultet.
5. Cindrić, M. (2006). *Projektna nastava i njezine primjene u nastavi fizike u osnovnoj školi: pregledni članak*, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece, Sveučilište u Zadru.
6. Flego, M. (2009). Škola danas za budućnost-Poruke XV. Križevačkih pedagoških dana: Škola i dječja prava-pogled iz ureda pravobraniteljice za djecu, Križevci-Bjelovar.
7. Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism To Citizenship*. International Child Development Centre, Florence: UNICEF.
8. Hart, R. A. (1997). *Children's Participation - The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. New York: UNICEF.
9. Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu (2009). Pravobranitelj za djecu. Zagreb, ožujak 2010, Republika Hrvatska.
10. *Izvjeshće ureda pravobraniteljice za djecu (sažetak)* (2011). Pravobranitelj za djecu, Republika Hrvatska, Zagreb, ožujak 2012., preuzeto 20.04.2012. s http://www.dijete.hr/Dokumenti/SAZETAK_Izvjeshce%20o%20radu%20pravobranitelja%20za%20djecu%20za%202011.pdf
11. Jaffe, P. D. i Wicky, H. R. (1998). Competence? Now Really!. U: Verhellen, E. (Ed.): *Understanding Children's Rights – Ghent Papers on Children's Rights*, No 3. Belgium: University of Ghent.
12. Jurić, V. (2000). Školsko i razredno-nastavno ozračje. U: D. Maleš i I. Stričević, (ur.), *Mi poznajemo i živimo svoja prava: Priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga, str. 28-35.
13. Jurić, V. (2004). *Metodika rada školskoga pedagoga*. Zagreb: Školska knjiga.

14. Key, E. (2000). *Stoljeće djeteta*. Zagreb: Educa.
15. *Koncepcija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika (prijedlog)*, (2001). Ministarstvo prosvjete i športa, Prosvjetno vijeće, Republika Hrvatska, Zagreb, preuzeto 11.4.2012. s http://pedagogija.skretnica.com/pub/marko/koncepcija_rpd.pdf
16. *Konvencija o pravima djeteta*, preuzeto 11.04.2012. s http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta.pdf
17. Kušević, B. (2010). (Ne)uvažavanje participativnih prava djeteta: suvremeni obiteljski odgoj između poslušnosti i odgovornosti, *Dijete i društvo*, 12 (1/2), str. 105.
18. Kuterovac-Jagodić, G. i suradnici (2003). *Poimanje djeteta i percepcija dječjih prava u Hrvatskoj: rezultati empirijskog istraživanja Ljetne psihologijske škole studenata i nastavnika Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
19. Kyriacou, C. (2001). *Temeljna umijeća nastave*. Zagreb: Educa.
20. Lansdown, G. (2001). *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
21. Lansdown, G. (2005). *The Evolving capacities of the child*. Florence: UNICEF Innocenti Research Center.
22. Maleš, D. (ur.). (2001). *Konvencija o pravima djeteta*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, preuzeto 15.01.2013. s public.mzos.hr/fgs.axd?itd=16889
23. Maleš, D. (2003). Redefiniranje uloge učenika u svjetlu Konvencije o pravima djeteta. U: Vrgoč, H. (ur.), *Odgoj, obrazovanje i pedagogija u razvitku hrvatskog društva - zbornik radova sabora pedagoga Hrvatske*, (209-217), Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
24. Maleš, D., Milanović, M., Stričević, I. (2003). *Živjeti i učiti prava*. Zagreb: Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo.
25. Maleš, D., Stričević, I. (2003). *Mi poznajemo i živimo svoja prava*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Maleš, D., Stričević, I. (2009). *Rad na projektu: izazov za djecu i odrasle*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.

27. Markovinović, A. (2010). Participativna prava djeteta u sustavu odgoja i obrazovanja: Što sve podrazumijevaju participativna prava djeteta?, *Dijete i društvo*, 12, (1/2), str. 117-125.
28. Matković, A. (2000). Konvencija o pravima djeteta. U: D. Maleš i I. Stričević, (ur.), *Mi poznajemo i živimo svoja prava: Priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga, str. 46-50.
29. Meyer, H.(2002). *Didaktika razredne kvake*, Zagreb: Educa.
30. Mlinarević, V., Marušić, K. (2005). Prava djeteta i njihovo oživotvorenje u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja, *Život i škola*, 14 (2), str. 29-39.
31. Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
32. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolsko obrazovanje i obvezno osnovno i srednjoškolsko obrazovanje* (2001). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb, preuzeto 24.1.2012. s www.mzos.hr
33. *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*, (2006). Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, preuzeto 2.3.2012. s <http://www.dijete.hr/hr/dokumenti-mainmenu-83/nacionalni-planovi-i-strategije-mainmenu-75/za-djecu-i-mlade-mainmenu-79.html>
34. *Osnovna škola Milan Brozović* (2012). Kastav, preuzeto 16.12.2012. s <http://os-mbrozovic-kastav.com/index.php?show=44962>
35. Pažin-Ilakovac, R. (2012). *Školski pedagog u kurikulumu usmjerenom prema učeniku*, *Školski vjesnik* 61 (1/2), str. 27-40.
36. Pećnik, N., Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*, Zagreb: UNICEF, Hrvatska.
37. Peko, A., Mlinarević, V., Gajger, V. *Položaj učenika u nastavi (Jučer-danas-sutra)*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Republika Hrvatska, preuzeto 18.11.2012. s http://bib.irb.hr/datoteka/412605.Polozaj_ucenika_u_nastavi_Jucer-danas-sutra.pdf
38. Radočaj, T. (2003). Djecu treba čuti, *Dijete i društvo*, 5 (2-3), str. 263-273.
39. Resman, M. (2000). Savjetodavni rad u vrtiću i školi. Zagreb: hrvatski pedagoško-književni zbor.

40. Richman , J. M. i Bowen, L. G. (1997). School failure: an ecological interactional – developmental perspective. U: Fraser, M. (Ed.): *Risk and Resilience in childhood: an ecological perspective*. Washington DC: NASW Press, str. 95 – 116.
41. Sesar, I., *Stručni suradnici u nastavi*, Pedagog. Osnovna škola Kočerin, preuzeto 16.04.2012. s http://www.oskocerin.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=57
42. Smith, A. B. (2007). Children and young people's participation rights in education. *International journal of children's rights*, 15 (1)
43. Spajić-Vrkaš, V. i suradnici (2004). *Proučavati prava i slobode: priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu*. Zagreb: Filozofski fakultet.
44. Vidović, S., Dejanović, V., *Vršnjačka medijacija-od svađe slađe*. Kancelarija njemačke agencije za tehničku suradnju-GTZ. *Transformacija sukoba i osnaživanje mladih*, preuzeto 11.04.2012. s <http://www.pedagog.rs/GTZ/prava%20deteta/prava%20deteta.pdf>
45. Vlada Republike Hrvatske (1999). Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava – prvi dio , Zagreb.
46. Vlasiavljević, D., *Pedagog*. Ustanova dječji vrtić Ivana Brlić Mažuranić, preuzeto 16.04.2012. s http://www.djecji-vrtici-sb.hr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=5&Itemid=9
47. Vranješević, J. (2007). Participativna prava deteta i pojam razvojnih mogućnosti, *Didaktičko metodički aspekti promena u osnovnoškolskom obrazovanju*, Učiteljski fakultet, Beograd.
48. *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, (2008). Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, preuzeto 2.3.2012. s <http://public.mzos.hr./Default.aspx?sec=2194>
49. Žižak, A. (2003). Sudjelovanje djeteta u procesu procjena potreba i planiranja intervencija, *Dijete i društvo*, 5 (1), str. 119-136.

10. PRILOZI

UPITNIK O PARTICIPATIVNIM PRAVIMA UČENIKA

Poštovane kolegice i kolege pedagozi,

Molim Vas da sudjelujete u anketi za potrebe istraživanja u okviru diplomskoga rada *Uloga pedagoga u ostvarivanju participativnih prava djeteta u osnovnoj školi*. Anketa je anonimna pa Vam zahvaljujemo na iskrenim odgovorima.

Obrazloženje: Između 4 temeljna načela Konvencije o pravima djeteta, participativno se načelo (uz pravo na život i razvoj, nediskriminaciju i najbolji interes djeteta) smatra vodećim u području odgoja i obrazovanja. Participativna prava učenika u školi trebala bi osigurati što više mogućnosti njihovog neposrednog sudjelovanja i doprinosa vlastitom školovanju i osobnom razvoju. Na participativna se prava odnose sljedeći članci Konvencije: u čl. 12 ističe se pravo djeteta na slobodno izražavanje svojih stavova o svim pitanjima koja se na njega odnose i na bilo koji način utječu na njegov život, te uvažavanje istih u skladu s dobi i zrelošću djeteta; u čl. 13 navodi se pravo na slobodu izražavanja-traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste, usmeno ili pisano, tiskom ili umjetničkim oblikovanjem ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta; u čl. 14 navodi se pravo na slobodu vjerskog opredjeljenja; čl. 15 navodi pravo sudjelovanja djeteta u članstvu različitih skupina, a čl. 31 pravo na puno sudjelovanje u kulturnom i umjetničkom životu.

I. dio

U sljedećim pitanjima izaberite izjavu koja najbolje opisuje stupanj slaganja s navedenom tvrdnjom.

1. Koliko ste upoznati s Konvencijom o pravima djeteta?

Upoznat sam u potpunosti	Većinom sam upoznat	Djelomično sam upoznat	Slabo sam upoznat	Uopće nisam upoznat
1	2	3 4	5	

2. Koliko ste upoznati s dijelom Konvencije o participativnim pravima (pravima sudjelovanja) učenika u osnovnoj školi?

Upoznat sam u potpunosti	Većinom sam upoznat	Djelomično sam upoznat	Slabo sam upoznat	Uopće nisam upoznat
1	2	3	4	5

3. Procijenite stupanj prihvaćanja prava učenika u Vašoj školi.

U potpunosti se poštuju	Većinom se poštuju	Djelomično se poštuju	Slabo se poštuju	Uopće se ne poštuju
1	2 3	4 5		

4. U kojim se aktivnostima u Vašoj školi najviše promovira i zastupa Konvencija o pravima djeteta? (Možete izabrati više odgovora)

a) Vijeću učenika

b) Pedagoškim radionicama za učenike

c) Školskim projektima

d) Obilježavanju važnih datuma o toj temi

e) Izvannastavnim aktivnostima srodnih ciljeva i sadržaja

f) Nekim drugim, kojim?

5. Koliko ste često u prilici zauzimati se za neki od oblika promicanja ili zaštite prava učenika?

- a) Svakodnevno
- b) 1-3 puta tjedno
- c) 1-3 puta mjesečno
- d) Nekoliko puta godišnje
- e) Ne bavim se time u svom radu

6. Mislite li da djeca/učenici u školi danas imaju:

- a) Premalo prava
- b) Dovoljno prava
- c) Previše prava
- d) Ne mogu se odlučiti

II. dio

7. Koje su od navedenih mogućnosti za ostvarivanje participativnih prava učenika najviše zastupljene u Vašem radu? (Možete izabrati više odgovora)

- a) Voditeljstvo vijeća učenika
- b) Školski projekti
- c) Kulturna i javna djelatnost škole
- d) Poticanje uključenosti učenika u planiranje školskog kurikuluma
- e) Neke druge, koje?

8. Procijenite svoju ulogu u promicanju i poticanju participativnih prava djeteta u školi:

Izrazito je utjecajna	Utjecajna je	Djelomično je utjecajna	Slabo je utjecajna	Uopće nije utjecajna
1	2	3	4	5

9. O participativnim pravima učenika u školskom kurikulumu najčešće mislite:

U potpunosti negativno	Uglavnom negativno	Niti negativno, niti pozitivno	Uglavnom pozitivno	U potpunosti pozitivno
1	2	3	4	5

Označite broj koji najbolje opisuje stupanj slaganja s navedenom tvrdnjom pri čemu je 1 najmanje, a 5 najveće slaganje.

10. Uloga pedagoga u promicanju participativnih prava djeteta je :

a) kreiranje i vođenje svih aktivnosti o pravima djeteta, pa time i o participativnim pravima

1 2 3 4 5

b) koordinacija ukupnog rada svih učitelja na poštivanju svih prava učenika u školi

1 2 3 4 5

c) jasno i konzistentno promicati i zastupati participativna prava učenika u školskom kurikulumu

1 2 3 4 5

d) osposobljavati učenike, učitelje i roditelje za participativna prava učenika

1 2 3 4 5

e) u osobnom neposrednom radu što više poštivati i zastupati participativnost učenika

1 2 3 4 5

f) zajedno i ravnopravno sa svim subjektima u školi promicati participaciju učenika

1 2 3 4 5

g) razvoj participativnosti učenika poticati kao razvojno-pedagoški cilj škole

1 2 3 4 5

h) nešto drugo, što?

III. dio

11. Koliko su tijekom školske godine zastupljene pedagoške radionice o tematici prava djeteta/učenika u Vašoj školi?

- a) Zastupljene su u svim razrednim odjelima
- b) Ostvaruju se samo od 1- 4 razreda
- c) Ostvaruju se samo od 5- 8 razreda
- d) Ostvaruju se prema interesu razrednika za tu temu
- e) Ostvaruju se samo tamo gdje ih održava pedagog
- f) Nešto drugo

Jesu li pri tome prisutne teme o participativnim pravima?

- a) da
- b) ne
- c) nije mi poznato

12. Koliko su učenici u Vašoj školi tijekom školske godine u mogućnosti sudjelovati u razrednim ili školskim projektima?

- a) Svi učenici obvezno sudjeluju u barem jednom projektu godišnje
 - b) Nije obvezno, ali je omogućeno svakom učeniku
 - c) Omogućeno je samo onim učenicima čiji učitelji organiziraju projekte
 - d) Omogućeno je samo onim učenicima koji su uključeni u neke izvannastavne aktivnosti
 - e) U školi se ne organiziraju projekti
 - f) Nešto drugo, što
-

13. Jesu li u posljednje tri godine u školi organizirana predavanja ili pedagoške radionice za učitelje u okviru školskoga stručnog usavršavanja o pravima djeteta?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nije mi poznato

Ako da, jesu li pri tome zastupljene i teme o participativnim pravima?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nije mi poznato

14. Jeste li u posljednje tri godine bili na izvanškolskim stručnim usavršavanjima o pravima djeteta?

- a) Da
- b) Ne

Ako da, kratko ih opišite (organizator, tema)!

15. Jesu li u zadnje tri godine u Vašoj školi na roditeljskim sastancima održane neke teme o pravima djeteta?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nije mi poznato

Ako da, jesu li pri tome zastupljene i teme o participativnim pravima?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nije mi poznato

16. Vijeće učenika u Vašoj školi je:

Vrlo aktivno	Uglavnom je aktivno	Djelomično je aktivno	Slabo je aktivno	Uopće nije aktivno
1	2	3	4	5

17. Mogu li učenici u Vašoj školi slobodno iznositi svoje prijedloge i time se uključivati u život i rad škole?

- a) Uvijek
- b) Ponekad
- c) Nikad

18. Ako mogu, na koji način? (Možete izabrati više odgovora)

- a) U Vijeću učenika
- b) U školskome Povjerenstvu za kvalitetu
- c) Sudjelovanjem na sjednicama razrednih ili Učiteljskog vijeća
- d) Članstvom u nekim školskim timovima
- e) Javljanjem na mrežnu stranicu škole
- f) Na satima razrednika
- g) Sandučić povjerenja (za pitanja, zapažanja, prijedloge)
- h) Nešto drugo, što:

19. Ukoliko želite, molim Vas opišite neku aktivnost na promicanju participativnih prava učenika iz Vašega iskustva za koju procjenjujete da bi bila korisna i u drugim školama-hvala!

Što još predlažete s ciljem poboljšanja i unapređivanja participativnih prava učenika u osnovnoj školi?

IV. dio

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora ili dopunite:

• Godine Vašega radnog iskustva u školi:

- a) do 5 godina
- b) 6-10 godina
- c) 11-20 godina
- d) 21-30 godina
- e) više od 30 godina

• Vaša škola nalazi se u županiji

_____:

- a) na selu
- b) u gradu

• Broj učenika u školi je:

- a) do 200 učenika
- b) 201- 400 učenika
- c) 401- 600 učenika
- d) više od 600 učenika

• Broj razrednih odjela u školi je: _____.

• Zaduženi ste za vodenje Vijeća učenika:

a) da

b) ne

c) pomažem u vodenju (drugom voditelju)

Hvala na suradnji!

